

(Ministru kabineta
2021. gada
rīkojums Nr.)

Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam

Saturs	Lpp.
Saīsinājumi	3
Ievads	4
I. Pamatnostādņu kopsavilkums	5
II. Valsts valodas situācijas raksturojums	8
1. Etnodemogrāfiskie rādītāji, imigrācijas un emigrācijas ietekme uz valodas situāciju	8
2. Valodas lietojums ikdienas saziņā	9
3. Lingvistiskā attieksme	13
4. Svešvalodu prasme	14
5. Valsts valodas politika izglītībā un attieksme pret valodas mācīšanos	16
6. Latviešu valodas apguve un prasmes pilnveide	18
7. Valsts valodas prasmes pārbaudes rezultāti	21
8. Latviešu valoda diasporā	23
III. Valsts valodas politikas apakšmērķi un rīcība to sasniegšanai	26
IV. Politikas rezultāti un rezultatīvie rādītāji. Informācija par pamatnostādņu politikas mērķu sasaisti ar nacionālā līmeņa valsts politikas plānošanas dokumentiem	34
V. Valsts valodas politikas rīcības virzieni un uzdevumi	37
Pielikums. Ietekmes novērtējums uz valsts un pašvaldību budžetiem	

Saīsinājumi

AiM – Aizsardzības ministrija

CSP – Centrālā statistikas pārvalde

ES – Eiropas Savienība

IeM – Iekšlietu ministrija

IZM – Izglītības un zinātnes ministrija

JVLMA – Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija

KISC – Kultūras informācijas sistēmu centrs

KM – Kultūras ministrija

Latvijas 2030 – Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam

L2 – latviešu valoda kā otrā valoda

LĢIA – Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra

LiepU – Liepājas Universitāte

LKA – Latvijas Kultūras akadēmija

LM – Labklājības ministrija

LMA – Latvijas Mākslas akadēmija

LNB – Latvijas Nacionālā bibliotēka

LNerB – Latvijas Neredzīgo bibliotēka

LNS – Latvijas Nedzirdīgo savienība

LNTP – Latvijas Nacionālais terminoloģijas portāls

LU – Latvijas Universitāte

LU FSI – Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts

LU (HZF) – Latvijas Universitāte (Humanitāro zinātņu fakultāte)

LU LaVI – Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts

LU LI – Latvijas Universitātes Lībiešu institūts

LU MII – Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūts

LVA – Latviešu valodas aģentūra

LVEK – Latviešu valodas ekspertu komisija

LZA TK – Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija

MK noteikumi – Ministru kabineta noteikumi

NAP 2027 – Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027.gadam

NEPLP - Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome

NVA – Nodarbinātības valsts aģentūra

NVO – nevalstiskās organizācijas

OECD – Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (angļu valodā – Organisation for Economic Co-operation and Development)

PISA – Starptautiskā skolēnu novērtēšanas programma (angļu valodā – Programme for International Student Assessment)

RTA – Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija

RTU – Rīgas Tehniskā universitāte

ST – Satversmes tiesa

SIF – Sabiedrības integrācijas fonds

TM – Tieslietu ministrija

UNESCO – Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija (angļu valodā – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

VDI – Valsts darba inspekcija

VeA – Ventspils Augstskola

VISC – Valsts izglītības satura centrs

VVC – Valsts valodas centrs

Ievads

Gan Satversmes kodolā, gan augstākā līmeņa politikas plānošanas dokumentos uzsvērtā latviešu valodas nozīme. Nacionālā attīstības plānā latviešu valodas un kultūras pastāvēšana savā zemē identificēta kā valsts pastāvēšanas jēga. Lai arī valodas situācija pamatā ir atkarīga no daudziem ārējiem apstākļiem, to skaitā demogrāfiskajām tendencēm, valodas lietotāju lingvistiskās attieksmes, valsts pārvaldes rīcībā ir daudz politikas instrumentu, ar kuriem veicināt valodas attīstību un radīt priekšnoteikumus latviešu valodas ilgtspējai. Tā kā latviešu valoda ir ne tikai vienīgā valsts valoda Latvijā, bet arī viena no Eiropas Savienības oficiālajām valodām, kurās tiek daļēji nodrošināts ES institūciju darbs un normatīvo aktu pieejamība, kopš Latvijas dalības ES, viena no valodas politikas jomām ir nodrošināt atbalstu latviešu valodai ES darbā.

Valsts valodas politikas pamatnostādnes (turpmāk – pamatnostādnes) ir vidēja termiņa politikas plānošanas dokuments valsts valodas politikas jomā laika periodam no 2021. gada līdz 2027. gadam. Pamatnostādnes ir politikas ietvars, kas nodrošina valsts valodas politikas pēctecību un Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam (turpmāk – NAP2027) noteikto mērķu un uzdevumu ieviešanu atbilstoši NAP2027 6. prioritātes „Atvērta, droša un tiesiska sabiedrība” rīcības virziena “Saliedētība” uzdevumam, proti, latviešu valodas lietojuma palielināšana ikdienas saziņā, tostarp digitālajā un sabiedrisko mediju vidē, paplašinot valodas apguves pieejamību un uzlabojot kvalitāti.

Pamatnostādnes izstrādātas, pamatojoties uz iepriekšējā perioda pamatnostādņu īstenošanas izvērtējumu¹, LVA veiktā pētījuma *Valodas situācija 2016–2020*² (turpmāk – Valodas situācija 2016–2020) un pētījuma *Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu*³ datiem, kā arī konsultācijās⁴ ar Latvijas iedzīvotājiem un ekspertiem gūtajiem viedokļiem.

I. Pamatnostādņu kopsavilkums

Valsts valoda ir būtisks resurss indivīda un valsts kopējai attīstībai. Valodas politikas būtība ir indivīda izvēles iespējas.⁵ Valsts valodas politikas mērķi valsts attīstības kontekstā saistāmi ar indivīda attīstību un konkurētspēju, labklājības un dzīves kvalitātes nodrošināšanu un valodas un kultūras ilgtspēju. Latviešu valoda un kultūra ir gan latviešu nācijas identitātes pamats, gan arī Latvijas valsts nacionāli kulturālās identitātes pamats. Tāpēc tā ir kopēja vērtība visiem Latvijas iedzīvotājiem neatkarīgi no tautības, izcelsmes, dzimtas valodas, reliģijas u.c. apstākļiem. Satversmes ievadā to atspoguļo norāde, ka latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda ir saliedētas sabiedrības pamats. Kopēja valoda veido kopēju pasaules redzējumu, informācijas un diskusiju telpu, kas nepieciešama, lai demokrātiskā sabiedrībā pieņemtu lēmumus un savstarpēji sadarbotos. Tā ir valsts valodas statusa jēga, un vienlaikus obligāts priekšnoteikums saliedētai sabiedrībai un labi funkcionējošai demokrātijai⁶.

Satversmes ievads paredz valsts pienākumu garantēt latviešu valodas un kultūras pastāvēšanu un attīstību cauri gadsimtiem kā nemainīgu Latvijas valsts pamatu, mērķi un jēgu. Šis mērķis ir beztermiņa un mūžīgs, tas ir nākotnē vērst un to nedrīkst padarīt par mazsvarīgu. Latviešu valodas konstitucionālo pozīciju atspoguļo Satversmes 4. pants, kas paredz latviešu valodu kā valsts valodu Latvijas Republikā, kā arī Satversmes 18. pants, kas uzliek Saeimas deputātiem kā Latvijas tautas priekšstāvjiem un līdz ar to visai Latvijas valstij pienākumu stiprināt latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu. Tādējādi valsts valoda ir konstitucionāla vērtība.⁷ Latvijas Pilsoņu kopums 2012. gada 18. februāra tautas nobalsošanā apstiprināja

¹ *Valsts valodas politikas attīstības 2015. – 2017. gadā novērtējums*, IZM; Rīga, Latvija, 2018. gada aprīlis. Pieejams: http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title_file/Zinojums_Valsts_valodas_politikas_attist_novert_2015_2017.pdf

Valsts valodas politikas pamatnostādņu (2021–2027) problemātikas analīze. IZM; Rīga, Latvija, 2020. Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3267>

² LVA pētījuma *Valodas situācija 2016–2020* datu avoti:

Sabiedrības aptauja: ģenerālajam kopumam reprezentatīva izlase, tiešās intervijas respondentu dzīvesvietās, 1115 respondenti. Aptaujas veicējs: Pētījumu centrs SKDS Aptauja veikta: 2019. gada augusts–septembris

Sabiedrības aptauja, ģenerālajam kopumam reprezentatīva izlase: 18–34 gadi, tiešās intervijas respondentu dzīvesvietās, 580 respondenti. Aptaujas veicējs: Pētījumu centrs SKDS Aptauja veikta: 2019. gada oktobris–decembris

Aptauja „Latvijas emigrantu kopienas”, otrais vilnis, sadaļa: Valodu prasme un lietojums, interneta aptauja, svērti dati, 7702 respondenti. Aptaujas veicējs: LU Filozofijas un socioloģijas institūts. Aptauja veikta: 2019. gada septembris–novembris

Pētījums tiek veikts valsts pētījumu programmas “Latviešu valoda” (Nr. VPP-IZM-2018/2-0002) 2. apakšprojektā “Sociolingvistika” (2. aktivitāte “Valodas situācijas monitoringa (2016–2020) izstrāde”), skat.: <https://valoda.lv/petijumi/valodas-situacija-latvija-2016-2020/>

³ *Pētījums „Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu” (2017–2020)*: anketēti 333 skolēni (8.–12. klase), 65 latviešu valodas skolotāji, notikušas astoņas fokusgrupu intervijas Rīgā, Daugavpilī, Rēzeknē un Liepājā, vērotas 46 mācību stundas Rīgā, Salaspilī, Daugavpilī, Rēzeknē, Liepājā, Valmierā un Jelgavā. Pētījuma īstenotājs: Latviešu valodas aģentūra Aptauja veikta: 2017–2020 Pētījuma rezultāti pieejami: <https://valoda.lv/petijumi/attieksme-pret-latviesu-valodu-un-tas-macibu-procesu/petijuma-rezultati/>; <https://valoda.lv/petijumi/attieksme-pret-latviesu-valodu-un-tas-macibu-procesu/ieteikumi/>

⁴ *Kopsavilkuma dokuments par saliedētas sabiedrības diskusijām Latvijas reģionos: Aizkraukle, Daugavpils, Liepāja, Rīga, Valmiera - 2020.* gada 10. – 17. februāris; Kultūras ministrija, British Council, Latvijas Pilsoniskā Alianse

⁵ B.Spolskis. Valodas pārvaldība. Zinātne, 2011, 17.lpp.

⁶ sk.: Levits E. Valsts valodas statuss valstij un pilsoņiem ir jāsteno ikdienā. Grām.: Levits E. Valstsgriba. Idejas un domas Latvijai. 1985.-2018. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 799. lpp.

⁷ sk. Osipova S. Valsts valoda kā konstitucionāla vērtība. Grām.: Osipova S. Nācija, valoda, tiesiska valsts: ceļā uz rītdienu. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2020, 239. lpp.

Latvijas valsts nacionālo latvisko raksturu un latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusu.⁸ Satversmes tiesa ir atzinusi, ka ikvienai personai, kura pastāvīgi dzīvo Latvijā, ir jāprot valsts valoda.⁹ Ikvienam, lai viņš varētu veiksmīgi funkcionēt sabiedrībā, ir nepieciešama spēja brīvi lietot valsts valodu.¹⁰ Ikvienai personai, kura pastāvīgi dzīvo Latvijā, ir jāprot valsts valoda un jālieto valsts valoda saziņā, ievērojot normatīvos aktus, kuri precizē personas pienākumus un tiesības sazināties valsts valodā. Ikvienas personas atbildība ir novērst lingvistisko diskrimināciju – situāciju, kad personai pretlikumīgi ir liegtas tiesības savā darbā vai sadzīves situācijās sazināties valsts valodā.

Valsts valodas politikas galvenais mērķis ir vērsts uz to, lai stiprinātu latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas pozīcijas un statusu sabiedrībā.

Valsts valodas politikas virsmērķis 2021.–2027. gadam ir nodrošināt latviešu valodas kā vienīgās konstitucionāli noteiktās valsts valodas ilgtspēju, tās lietojumu visās sabiedrības darbības jomās, sekmējot valodas izpēti un valodas resursu attīstību un digitalizāciju, stiprinot sabiedrības līdzdalību un individuālo atbildību valsts valodas politikas īstenošanā.

Atbilstoši Valsts valodas likumā norādītajam minētais virsmērķis realizējams, nodrošinot arī vēsturiskā latviešu valodas paveida – latgaliešu rakstu valodas – attīstību un lībiešu valodas kā vienīgās pirmiedzīvotāju (autohtonu) valodas Latvijā saglabāšanu.

Pamatnostādņu virsmērķis, apakšmērķi un rīcības virzieni nākamajiem septiņiem gadiem noteikti, balstoties uz:

- 1) Latvijas Republikas Satversmi un Valsts valodas likumu;
- 2) valsts attīstības redzējumu un prioritātēm, kas norādītas NAP2027 un Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam (turpmāk – Latvija 2030), kas apstiprināta ar Latvijas Republikas Saeimas 2010. gada 10. jūnija lēmumu;
- 3) pierādījumos balstītu esošās situācijas analīzi par valodas politikā būtiskākajiem risināmajiem problēmjautājumiem;
- 4) 2021. gada 26. aprīļa Valsts prezidenta paziņojumā Nr. 8 “Par latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nostiprināšanu” minēto informāciju.

21. gadsimta valodu dzīves telpu veido glokalizācijas un tehnoloģiju attīstības rosinātās pārmaiņas, savukārt nākotne raksturojama kā pastāvīgi un pieaugoši mainīga realitāte. Globalizācijas ietekmē sociolingvistiskās ekosistēmas mainās ļoti ātri, notiek arī pretējs process – lokalizācija. Valsts valodas politikai jau šodien jābūt gatavai tiem izaicinājumiem, kurus sevī ietver digitālās vides un mākslīgā intelekta attīstība. Latviešu valodas pastāvēšanai un ilgtspējai ir kritiski svarīgi, lai latviešu valodā tās pratējiem digitālajā vidē būtu pieejamas tikpat plašas iespējas, kādas ir lielo valodu lietotājiem. Lai vairotu latviešu valodas izplatību digitālajā vidē, līdztekus digitālo tehnoloģiju attīstības un ieviešanas virzieniem attīstāma arī mašintulkošana un valodas tehnoloģijas, kā arī jāturpina pasākumi kultūras mantojuma saglabāšanai un attīstībai digitālajā vidē. Sadarbojoties Eiropas Savienības pētniecības un izstrādes programmu ietvaros, būtu iespējams sasniegt kritisko zināšanu un resursu apjomu, kas nepieciešams valodu digitālās līdztiesības nodrošināšanai.

Latviešu valodas attīstība un ilgtspēja ir jānodrošina augstākajā izglītībā un zinātnē. Latvijas pilsoņiem ir tiesības iegūt kvalitatīvu augstāko izglītību valsts valodā visos studiju

⁸ sk. Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedokļa “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu” 132. punktu.

⁹ sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu.

¹⁰ sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.1. punktu.

virzienos. Līdz ar to augstākās izglītības un zinātnes jomā Latvijai jānodrošina tas, lai netiktu mazināts latviešu valodas kā zinātnes valodas potenciāls un zinātne attīstītos arī latviešu valodā. Tas jāsabalansē ar nepieciešamību Latvijas augstākajai izglītībai un zinātnei iesaistīties starptautiskajā aprītē.

Latviešu valoda ir būtiska vērtība latviešu nācijai, Latvijas tautai un Latvijas valstij. Tādēļ valsts valodas politikas aktualitātēm ir pievēršama pēc iespējas plašāka sabiedrības uzmanība. Dažādās sabiedrības grupās mērķtiecīgi veidojama Valsts valodas dienas atzīmēšanas tradīcija, lai stiprinātu latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas pozīcijas un gan Latvijā, gan diasporā atgādinātu par mūsu kopējo atbildību latviešu valodas kopšanā, lietošanā un turpmākā attīstībā.

Valodas pārvaldība aptver nozīmīga spektra valodas politikas pasākumus: likumdošanā noteikto valodas lietojuma principu un normu ievērošanu, t. sk. darba tirgū, latviešu valodas kā zinātnes valodas attīstību augstākajā izglītībā un pētniecībā, daudzveidīgas valodas apguves iespējas; modernu mācību resursu izstrādi; latviešu valodas stiprināšanu informatīvajā, it īpaši digitālajā, vidē; pozitīvas lingvistiskās attieksmes sekmēšanu, publiskajā telpā paplašinot latviešu valodas lietojumu, tai skaitā Braila rakstā, kā arī atbalstu latviešu zīmju valodas un latgaliešu rakstu valodas attīstībai un lībiešu valodas apguvei. Plānoti sabiedrības līdzdalības risinājumi sabiedrības drošībai un aizspriedumu mazināšanai valsts valodas jomā.

Balstoties uz datu analīzi, identificēti Latvijas valodas politikas pārvaldībai būtiskākie nākamajā septiņgadē risināmie jautājumi:

- 1) nepietiekami augsts latviešu valodas prestižs atsevišķās sociolingvistiskajās grupās un jomās;
- 2) latviešu valodas lietojumam nepietiekama valodas vide – novēršamas padomju okupācijas sekas sabiedrības lingvistiskajā uzvedībā¹¹, t.sk. krievu valodas nepamatota pieprasīšana darba ņēmējiem (īpaši uzņēmumos, kuros ir valsts vai pašvaldību kapitāla daļas), kas rada lingvistisko diskrimināciju darba tirgū;
- 3) nepietiekams finansiāls atbalsts latviešu valodniecības jomu ilgtspējai un konkurētspējai;
- 4) mainoties tautskaites principiem un pārejot uz datu ieguvu no valsts reģistriem, vairs netiek uzkrāta vēsturiskā statistika par latviešu valodas izplatību un valsts iedzīvotāju dzimto un/vai citu valodu prasmi visā Latvijas teritorijā, līdz ar to jānodrošina normatīvā bāze un jārod tehniski risinājumi, lai netiktu pārtraukta šo aktuālo datu regulāra ieguve un pilnvērtīgi varētu vērtēt un salīdzināt dinamiskā valsts valodas izplatību Latvijā;
- 5) nacionālā līmenī nav novērtēta valodas resursu nozīme valodas tehnoloģiju izstrādē, nepietiekami finansēta tās kritiskā pamatkomponente – lielie dati;
- 6) vāja valodas pedagogu, latviešu valodas akadēmiskā, zinātniskā personāla ataudze;
- 7) valsts valodas politikas un pamatnostādņu īstenošanā aktīvāk jāiesaistās sabiedriskajiem medijiem;
- 8) angļu valodas straujā izplatība daudzās sabiedrības dzīves jomās pasaulē un Latvijā, sabiedrības un indivīdu pārliecība par angļu valodas nepieciešamību (īpaši tādās nozarēs kā uzņēmējdarbība, zinātne, augstākā izglītība), angļu valodas valdošās pozīcijas interneta vidē ietekmē jauniešu komunikācijas paradumus un mazina latviešu valodas lietojuma un apguves pievilcību;
- 9) nesistemātisks atbalsts latgaliešu rakstu valodas izpētei un attīstībai;
- 10) neregulārs atbalsts lībiešu valodas attīstībai;
- 11) nepietiekami attīstīta un pieejama latviešu zīmju valoda.

¹¹ Satversmes tiesa arī atzinusi, ka valsts valodas jautājumus nedrīkst skatīt atrauti no padomju okupācijas režīma īstenotās politikas un tās rezultātā izveidojušās sarežģītās etnodemogrāfiskās situācijas (sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 1. punktu)

Lai īstenotu valodas politikas attīstības virsmērķi 2021.–2027. gadam un nākotnes redzējumu par valsts valodas politiku 2027. gadā, kā arī risinātu ar esošo situāciju saistītos izaicinājumus, ir izvirzīti trīs apakšmērķi, kas izriet no trijiem savstarpēji saistītiem valsts valodas politikas attīstības virzieniem. Kopumā pamatnostādnēs izvirzītie mērķi atspoguļo integrētu skatījumu uz galvenajām valodas politikas attīstības prioritātēm. Virkne ierosinājumu valodas pārvaldības un komunikācijas līmenī apzināti 2019. gada nogalē un 2020. gadā valodas politikas īstenotāju un ekspertu lokā.

Pamatnostādņu noteikto uzdevumu īstenošanas finansēšanai plānoti valsts budžeta līdzekļi, t.sk. IZM un citu valsts pārvaldes iestāžu esošo funkciju ietvaros, kā arī ārvalstu finanšu instrumenti. Pamatnostādņu pielikumā norādītais papildu nepieciešamais valsts budžeta finansējums ir indikatīvs, kas tiks precizēts likumprojekta par valsts budžetu kārtējam gadam izstrādes procesā, iesniedzot prioritāro pasākumu pieteikumus, kuriem tiks pievienoti attiecīgie detalizētie aprēķini.

II. Valsts valodas situācijas raksturojums

Valodas politikas izstrāde valstī ir balstīta uz valodas situācijas izpēti, kas Latvijā tiek regulāri veikta jau vismaz kopš 1995. gada un turpināta vairākos gan vispārīgos valodas situācijas pētījumos, gan pētījumos par atsevišķām aktuālām valodas situācijas jomām. Pētījumu dati ļauj analizēt dinamiku un prognozēt attīstības tendences, kas ir nozīmīgs avots turpmāko valodas politikas plānošanas dokumentu izstrādē.¹²

1. Etnodemogrāfiskie rādītāji, imigrācijas un emigrācijas ietekme uz valodas situāciju

Valodas situāciju būtiski ietekmē tādi vispārzināmi faktori kā attiecīgās valodas runātāju skaits, valodas kolektīva etnodemogrāfiskais sastāvs un migrācijas tendences.¹³ Latvijas iedzīvotāju skaits samazinās ar katru gadu (1. att.).

	Iedzīvotāju skaits gada sākumā	Iedzīvotāju skaita izmaiņas (pavisam)	Migrācijas saldo
1990	2 668 140	-9 979	-13 085
1995	2 500 580	-31 049	-13 713
2000	2 381 715	-28 331	-16 428
2005	2 249 724	-21 850	-10 952
2010	2 120 504	-45 899	-35 640
2015	1 986 096	-17 139	-10 640
2019	1 919 968	-12 293	-3 360

1. att. Iedzīvotāju skaits, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji (1990–2019). Dati: CSP¹⁴

Valodas runātāju skaitam ir būtiska nozīme valodas konkurētspējas nodrošināšanā. Izmaiņas vērojamas ne tikai iedzīvotāju skaitā, mainās arī iedzīvotāju etniskais sastāvs. To

¹² Druviete 1995 – *The Language Situation in Latvia. Sociolinguistic Survey. Part 1. Language Use and Attitudes among Minorities in Latvia*. Ed. by I. Druviete. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1995.

Druviete 1996 – *Valodas situācija Latvijā. Sociolingvistisks pētījums. 2. daļa. Latviešu lingvistiskā kompetence un valodas procesu vērtējums*. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1996.

Drīzule, Gerentoviča 1990 – Drīzule, V., Gerentoviča, V. *Valodu sociāli funkcionālā stratifikācija komunikatīvajās sfērās. Manuskripts*. Rīga: Valodas un literatūras institūts, 1990.

¹³ Baltiņš, Druviete 2017 – Baltiņš Māris, Druviete, Ina. *Ceļavējs cilvēku ciltij. Valoda sabiedrībā*. LVA, 2017.

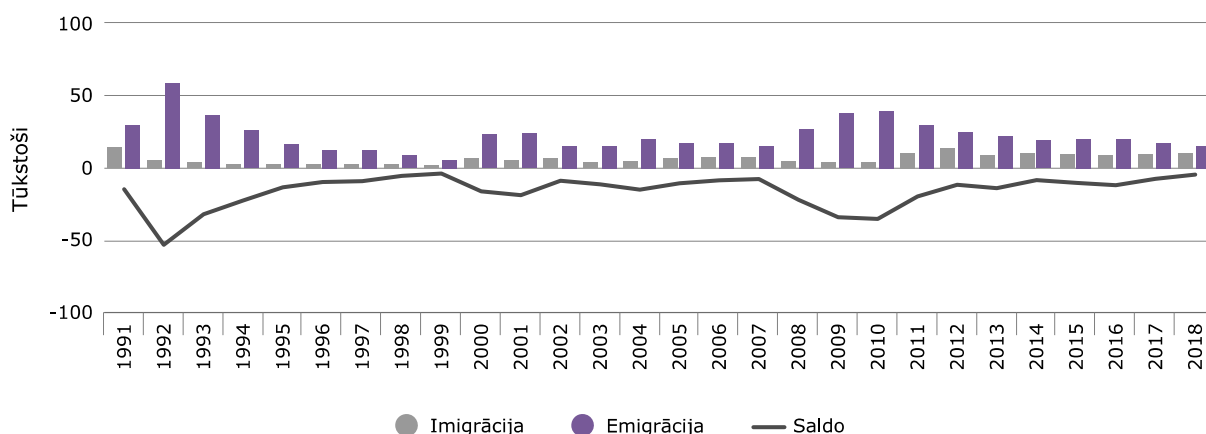
¹⁴ CSP dati ISG010. Iedzīvotāju skaits, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji [tiešsaiste]. Centrālās statistikas pārvaldes datubāze [skatīts 30.04.2020]. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/iedz/iedz__iedzskaits__ikgad/ISG010.px

nosaka dzimstības un mirstības rādītāji un starptautiskā migrācija. Šie rādītāji joprojām ir negatīvi, resp., kaut arī latviešu īpatsvars pieaug, tomēr samazinās visu tautību pārstāvju skaits (2. att.).

	1935	1989	2000	2011	2018	2020
Latvieši	1 467 035	1 387 757	1 370 703	1 255 785	1 202 781	1 192 333
Krievi	168 266	905 515	703 243	556 434	487 250	471 206
Baltkrievi	26 803	119 702	97 150	73 781	62 713	60 097
Ukraiņi	1 844	92 101	63 644	49 134	43 128	42 929
Poļi	48 637	60 416	59 505	47 201	39 687	37 968
Lietuvieši	22 843	34 630	33 430	26 924	22 831	21 938
Ebreji	93 370	22 897	10 385	6 495	4 721	4 436
Čigāni	3 839	7 044	8 205	6 643	5 082	4 891
Vācieši	62 116	3 783	3 465	3 127	2 554	2 476
Igaņi	6 928	3 312	2 652	2 085	1 676	1 607
Cita	4 255	29 410	25 001	46 996	61 956	65 873

2. att. Iedzīvotāju skaits pēc tautības Latvijā (1935–2020). Dati: CSP¹⁵

Emigrācijas rādītāji, kas joprojām pārsniedz imigrācijas rādītājus (3. att.), ietekmē divus valodas politikas īstenošanas aspektus: latviešu valodas apguves un saglabāšanas iespējas diasporā un latviešu valodas apguves nodrošinājumu imigrantiem Latvijā.

3. att. Starptautiskā ilgtermiņa migrācija (1991–2018). Dati: CSP¹⁶

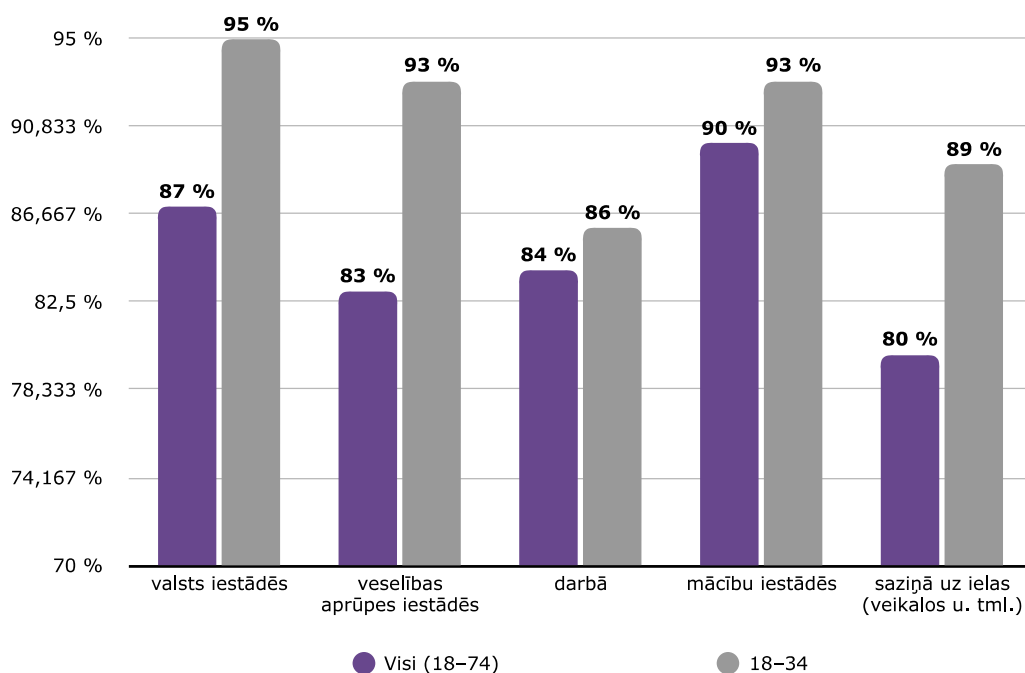
2. Valodas lietojums ikdienas saziņā

Apkopojot respondentu atbildes par latviešu valodas lietojumu publiskajā vidē (valodas lietojums darbā, mācību iestādēs, valsts un pašvaldību iestādēs, veselības aprūpes iestādēs, uz ielas, veikalā u. tml.), secināms, ka kopējie latviešu valodas lietojuma rādītāji ir palielinājušies, salīdzinot ar datiem par iepriekšējo laika posmu. Augstāki rezultāti ir jauniešu grupā, taču arī sabiedrībā kopā latviešu valodas lietojums publiskajā vidē ir pietiekami augsts. Šī pieauguma

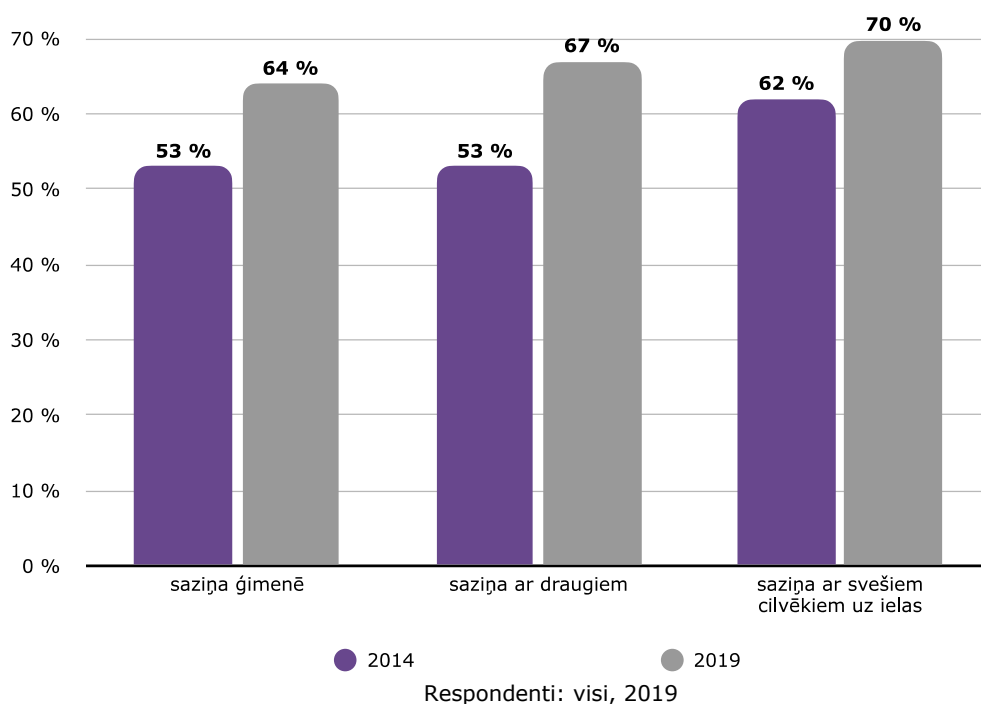
¹⁵ Latvijas iedzīvotāju nacionālais sastāvs [tiešsaiste]. CSP [skatīts 30.04.2020]. Pieejams: https://www.csb.gov.lv/sites/default/files/data/Skoleniem/iedzivotaju_etniskais_sastavs.pdf

¹⁶ Imigrācija, emigrācija un saldo [tiešsaiste]. CSP [skatīts 30.04.2020]. <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/migracija/galvenie-raditaji/imigracija-emigracija-un-saldo>

pamatā, visticamāk, ir jaunākās paaudzes latviešu valodas labākas prasmes un biežāks valodas izmantojums (sal. 4. att. pirmais grafiks).

Publiskā saziņa latviski dažādās jomās

Latviešu valodas lietojums privātajā saziņā 2014. un 2019. gadā

Respondenti: visi

4. att. Latviešu valodas lietojums –publiskā saziņa dažādās jomās un latviešu valodas lietojums privātajā saziņā. Dati: Valodas situācija 2016–2020.

Jānorāda, ka arī mazākumtautību grupā vērojams latviešu valodas lietojuma pieaugums. 2014. gadā publiskajā vidē latviešu valodu galvenokārt vai vairāk nekā citas valodas

mazākumtautību pārstāvji lietoja apmēram 35 % situāciju, savukārt 2019. gadā galvenokārt latviešu vai tikai latviešu publiskajā vidē izmanto 39 % cittautes.

Cita valoda, kura visbiežāk tiek lietota publiskajā saziņā, ir krievu valoda. Savukārt angļu valoda lielākoties tiek izmantota, pildot darba pienākumus (gan saziņā ar klientiem, gan sanāksmju laikā, gan ikdienas saziņā ar kolēģiem) – 17 % respondentu to norādījuši kā vienu no citām lietotajām valodām; un mācību iestādēs – 11 %. Tāpat ikdienas saziņā uz ielas, veikalos utt. 6 % respondentu norādījuši angļu valodu kā vienu no saziņas valodām (kritērijs „cita [valoda]”). Te gan jāatzīst, ka visbiežāk kā cita izmantotā valoda norādīta krievu valoda – to atzinuši vairāk nekā 90 % respondentu visās minētajās jomās.

13 % respondentu kopumā un 18 % jaunākās paaudzes respondentu (līdz 34 gadiem) norāda, ka valodu prasme ir ietekmējusi viņu situāciju darba tirgū pēdējo piecu gadu laikā pozitīvi, un 6 % visu respondentu norādījuši, ka tās vai citas valodas neprasme atstājusi negatīvu ietekmi. Kaut arī šī respondentu kopa nav liela, tomēr 61 % gadījumu tieši latviešu valodas prasme norādīta kā pozitīvs faktors, 57 % – angļu un 45 % – krievu valodas prasme. Arī to valodu vidū, kuru neprasme ir ietekmējusi respondentu situāciju darba tirgū negatīvi, vispirms ir latviešu – 51 %, angļu – 32 % un krievu valoda – 29 %.

Valodas, kuras respondentiem hipotētiski palīdzētu izvirzīties, saņemt labāku atalgojumu utt., ir angļu valoda (28 %), tad seko latviešu valoda (19 %) un krievu valoda (15 %). Jaunākās paaudzes (līdz 34 gadiem) respondentu vidū valodu prasmes nozīme tiek vērtēta augstāk un valodu secība ir cita – angļu (37 %), krievu (24 %) un latviešu (21 %).

Strādājošo grupā, kuriem latviešu valoda nav dzimtā valoda, ir vidēja korelācija starp vecumu un latviešu valodas prasmes līmeni, resp., jo jaunāks respondents, jo labāka latviešu valodas prasme. Kopumā nodarbinātie jaunieši vecumā 18–34 gadi krietni labāk runā latviešu valodā nekā krievu valodā: 90 % nodarbināto šajā vecumgrupā runā latviešu valodā kā dzimtajā valodā vai prot to ļoti labi vai labi, toties tikai 67 % nodarbināto jauniešu krievu valodā runā kā dzimtajā valodā vai prot to ļoti labi vai labi. Salīdzinot latviešu un krievu valodas kā otrās valodas/svešvalodas runātāju valodas prasmes rādītājus, apstiprinās, ka nodarbināto jauniešu vidū laba latviešu valodas prasme ir sastopama biežāk nekā laba krievu valodas prasme: 62 % nodarbināto vecumā 18–34 gadi, kuri nerunā latviešu valodā kā dzimtajā valodā, prot to ļoti labi vai labi; 52 % nodarbināto vecumā 18–34 gadi, kuri nerunā krievu valodā kā dzimtajā valodā, prot krievu valodu ļoti labi vai labi.

Jāatzīst, ka valodu prasme noteikti nav starp tām dažādajām indivīda kompetencēm, kas kopumā ietekmētu respondentu stāvokli darba tirgū, tomēr respondenti 18–34 gadu vecumā visbiežāk atzīst, ka darba tirgū viņu situāciju negatīvi ietekmē nepietiekama krievu valodas prasme (55 %). Jauni cilvēki krievu valodu prot vissliktāk, un domā, ka labāka krievu valodas prasme būtu vajadzīga, lai uzlabotu situāciju darba tirgū. Resp., vājāka krievu valodas prasme jauniešu vidū, iespējams, nenorāda uz tendenci, ka turpmāk darba vidē krievu valodu Latvijā varētu izmantot mazāk. Taču var būt arī tā, ka krievu valodas prasmju trūkumu izjūt tāpēc, ka pārējie to prot, bet realitātē bez tās var iztikt, par ko liecina dati par latviešu valodas lietojuma pieaugumu darba vidē. Tas var liecināt arī par nepamatotām krievu valodas prasmes prasībām darba tirgū.

Kopumā respondenti, kuri izjutuši nepietiekamu vai neesošu valodu prasmju negatīvo ietekmi darba tirgū, visbiežāk norāda latviešu valodu (52 %), 32 % šo respondentu atzinuši nepietiekamas vai neesošas angļu valodas prasmes negatīvo ietekmi, un 30 % piemin – krievu valodas prasmes trūkumu.

Gandrīz visi respondenti, kuri strādā publiskajā un privātajā sektorā, norāda, ka prot latviešu valodu vismaz pamatzināšanu līmenī; no abos sektoriem strādājošajiem tikai apmēram 14 % savu valodu prasmi novērtē kā vāju, ļoti vāju vai atzīst, ka neprot latviešu valodu.

Vislielākā atšķirība starp publiskajā un privātajā sektorā strādājošajiem ir latviešu valodas prasmes līmenī: valsts un pašvaldību iestādēs strādājošo, kas latviešu valodu prot ļoti labi un labi, ir vairāk (87 %), bet privātajā sektorā – zemāks rādītājs (79 %); privātajā sektorā latviešu valodu prot vāji, ļoti vāji vai neprot nemaz 10 %, bet publiskajā sektorā 4 %

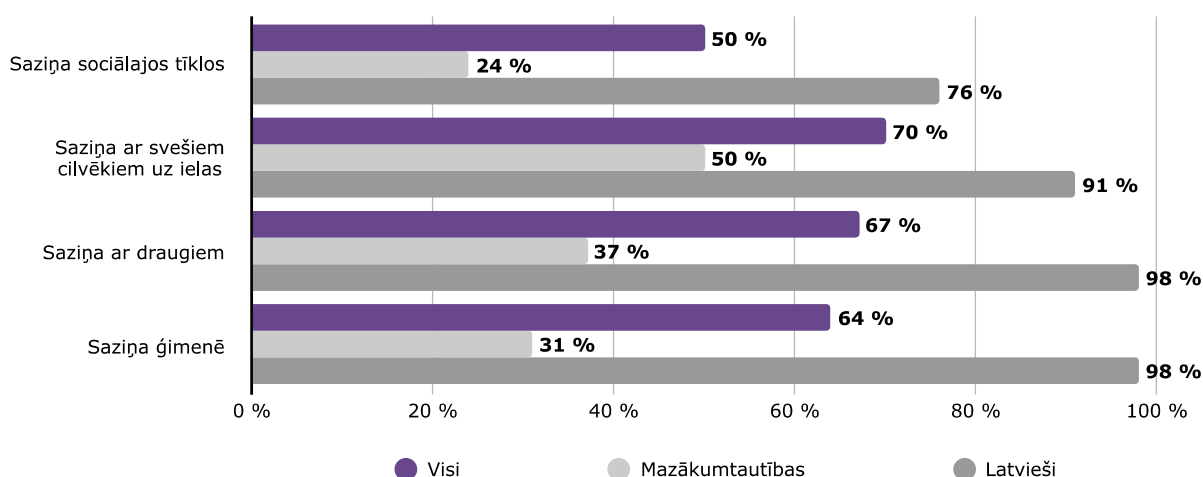
respondentu. Galvenais iemesls, kāpēc mazākumtautību pārstāvji plāno pilnveidot savu latviešu valodas prasmi, ir darba vajadzības (25 % mazākumtautību respondentu un 3 % respondentu no 18 līdz 34 gadiem). Mazākumtautību pārstāvji kā vienu no galvenajiem faktoriem, kas viņus motivē runāt latviešu valodā, min tieši darbu un saziņu ar kolēģiem (11 %).

Valodas lietojuma ieradumi sociālajos tīklos mūsdienās ir ļoti nozīmīga kontaktu forma. Arī šie dati parāda latviešu valodas lietojuma pieaugumu, krievu valodas lietojuma samazināšanos un angļu valodas lietojuma palielināšanos īpaši jaunākās paaudzes privātās saziņas jomās. Salīdzinot valodas lietojumu privātās saziņas situācijās ar datiem, kas iegūti pirms 5 gadiem, secināms, ka latviešu valodas lietojums visās respondentu grupās kopumā ir palielinājies (4. att. otrais grafiks).

Par angļu valodas lomas pieaugumu ikdienas saziņā liecina gan iepriekš minētie dati par angļu valodas nepieciešamību darbā un publisko pakalpojumu jomā, gan arī saziņas tendences sociālajos tīklos, kur angļu valodu kā citu lietoto valodu minējuši 29% respondentu, gan saziņa ar svešiem cilvēkiem uz ielas – 11 % – un saziņa ar draugiem – 7 % (respondenti – tie, kuri bez latviešu valodas lieto arī kādas citas valodas šajās jomās un situācijās).

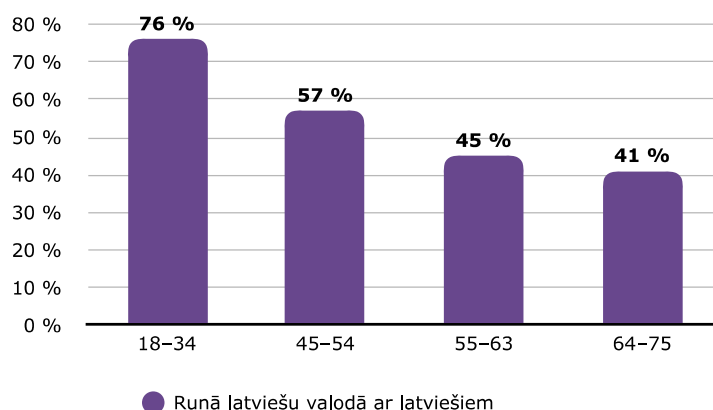
Kopumā angļu valoda pagaidām lielākoties tiek lietota dažās jomās un specifiskās saziņas situācijās (uzņēmējdarbībā, augstākajā izglītībā), bet ne ikdienas komunikācijā.

Lai noskaidrotu valodu lietojumu privātajā saziņā, aptaujā ietverti jautājumi par valodas izvēli ģimenē, komunikācijā ar draugiem, sociālajos tīklos un saziņā ar nepazīstamiem cilvēkiem uz ielas (5. att.).

5. att. Latviešu valodas lietojums privātajā saziņā respondentu grupās pēc tautības (%). Dati: Valodas situācija 2016–2020

Latviešu valodas lietojuma un valodas nozīmes pieaugums ikdienas komunikācijā vispirms jau ir saistāms ar latviešu valodas prasmes uzlabošanos. Taču fakts, ka mazākumtautību pārstāvji saziņā ar latviešiem vairāk lieto latviešu valodu (jo jaunāki respondenti, jo biežāk lieto latviešu valodu), iespējams, norāda arī uz lingvistiskās uzvedības pārmaiņām īpaši jaunākajā respondentu grupā (6. att.).

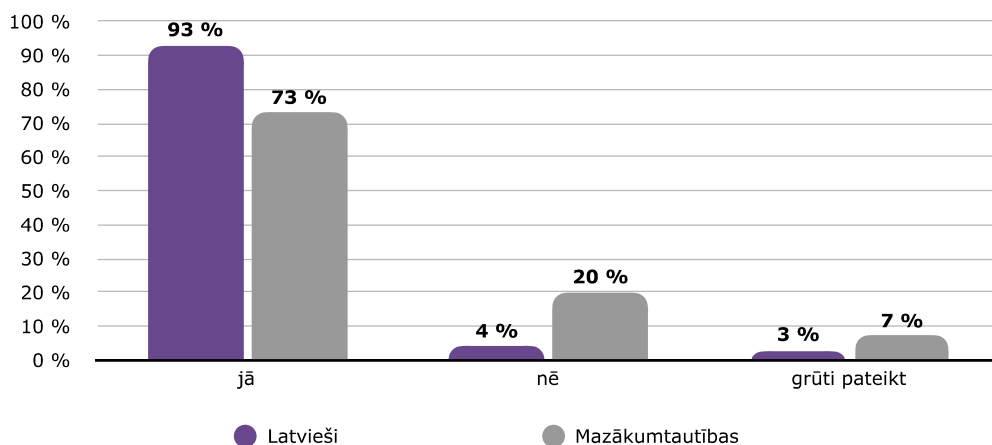

6. att. Latviešu valodas izvēle saziņā ar latviešiem respondentu grupās pēc vecuma (respondenti: mazākumtautības, %). Dati: Valodas situācija 2016–2020

3. Lingvistiskā attieksme

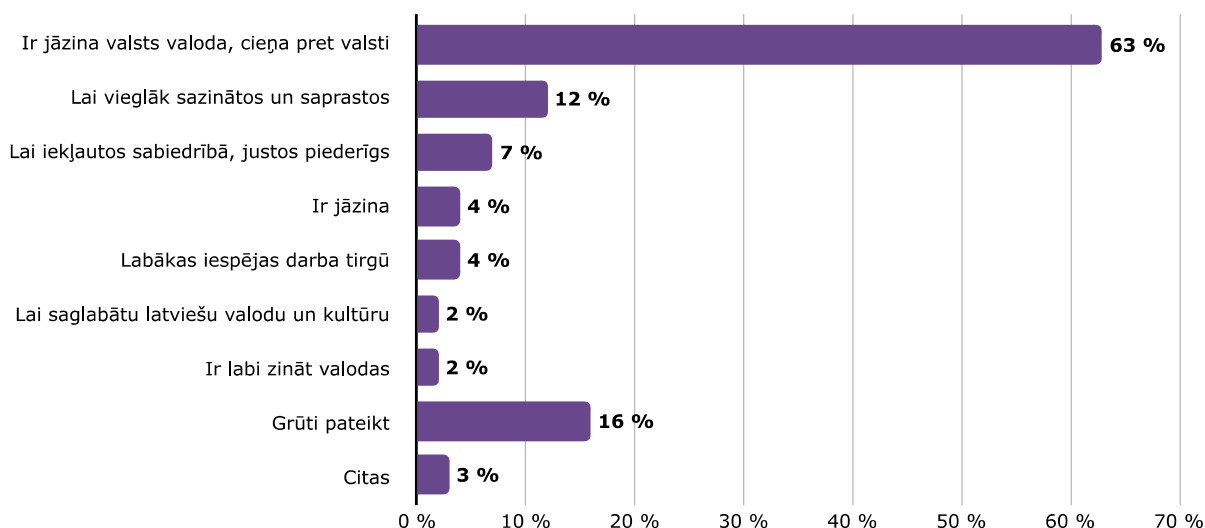
Valodu statuss, prestižs ietekmē ne tikai valodas situācijas attīstību, bet arī mūsu lingvistisko attieksmi un uzvedību.

Lingvistisko attieksmi raksturo vairāki rādītāji, vispirms jau sabiedrības uzskati, viedoklis. Pārliecināti par to, ka latviešu valodas prasme veicina piederību Latvijas valstij, ir 83 % respondentu. Neatkarīgi no nacionālās piederības šī pārliecība ir diezgan augsta (7. att.).

7. att. Respondentu atbildes uz jautājumu „Vai, jūsuprāt, latviešu valodas prasme veicina piederību Latvijas valstij” (dalījums grupās pēc nacionālās piederības). Dati: Valodas situācija 2016–2020

Tāpat arī lielākā daļa sabiedrības – 88 % – uzskata, ka visiem Latvijā dzīvojošajiem jāprot latviešu valoda. Salīdzinot ar 2008. gadā iegūtajiem datiem (97 %) [Valodas situācija 2010–2015], šis rādītājs gan nedaudz samazinās. Precizējot atbildes, respondenti kā pamatojumu nosaukuši daudzus iemeslus – saistītus gan ar valodas prasmes instrumentālo, gan integratīvo lomu (8. att.).

8. att. Respondentu atbildes uz jautājumu „Kāpēc Jūs piekrītat tam, ka visiem Latvijā pastāvīgi dzīvojošajiem ir jāprot latviešu valoda?”. Dati: Valodas situācija 2016–2020

Līdz ar valodas prasmes uzlabošanos ir pieaudzis to respondentu īpatsvars, kuriem patīk runāt latviešu valodā: 2008. gadā – 37 %, 2019. gadā – 56 %. Tas visciešāk saistāms ar valodas prasmes līmeni: jo jaunāks respondents un jo labāka latviešu valodas prasme, jo lielāks to īpatsvars, kuriem patīk runāt latviešu valodā (respondenti ar ļoti labu un labu valodas prasmi – 86 %, respondenti līdz 34 gadiem – 71 %). Tas rosina arī pozitīvu attieksmi pret valodas lietojumu. Apgalvojumam, ka publiskajā vidē ir normāli (resp., labi, atbilstoši, iederīgi) runāt latviski, piekrīt 73 % mazākumtautību respondentu. Arī šeit parādās iepriekš norādītā sakarība, resp., jo labāka latviešu valodas prasme, jo biežāk respondenti piekrīt šim apgalvojumam (89 % no tiem, kam ir ļoti laba valodas prasme, piekrīt šim apgalvojumam).

Sabiedrības attieksme pret latviešu valodu kopumā ir pozitīva, dominē uzskats, ka latviešu valoda jāzina visiem Latvijā dzīvojošajiem, ir svarīga līdzcilvēku labestīga attieksme pret tiem, kas runā ar kļūdām. Svarīga ir arī valsts attieksme, lai valodas lietojums ģimenē netiktu regulēts un arī citu valodu izvēle privātā saskarsmē netiktu nosodīta.¹⁷ Pēdējos gados ir vērojams imigrācijas pieaugums (sk. 3. att.) un lielākoties iebraukušie ir no bijušās Padomju Savienības valstīm, tomēr konstatējamas jaunas tendences – palielinās jauniebraukušo etniskās un kultūras piederības dažādība.¹⁸

4. Svešvalodu prasme

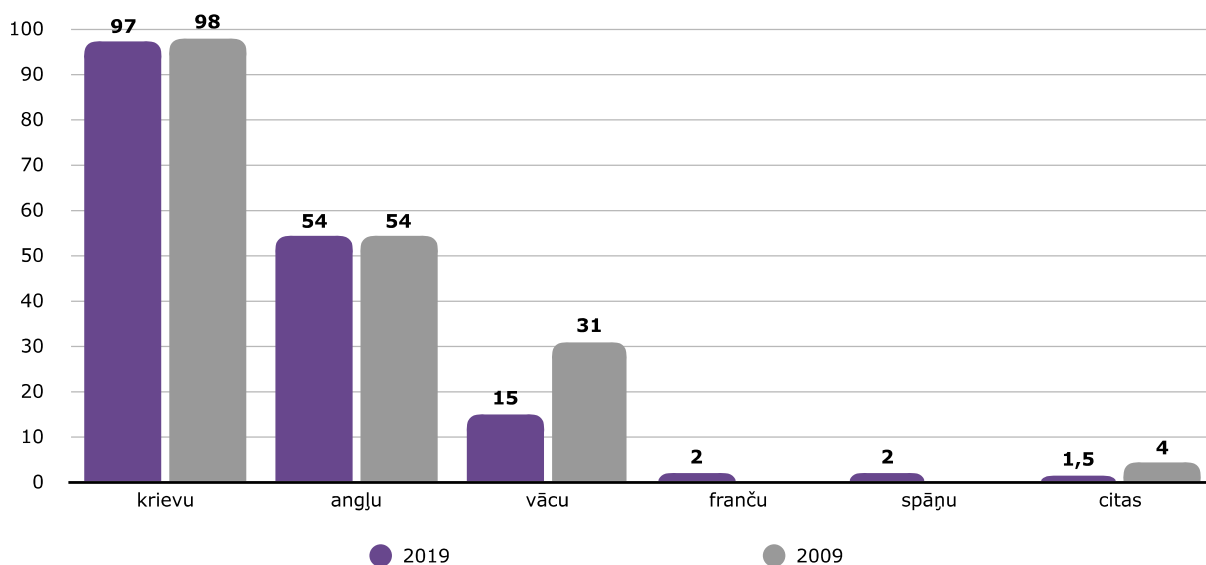
Lai noskaidrotu latviešu valodai nozīmīgākās konkurentvalodas un prognozētu iespējamās situācijas izmaiņas, jāizvērtē Latvijas iedzīvotāju svešvalodu prasme.

Pētījuma „Valodas situācija Latvijā: 2016–2020” dati liecina, ka Latvijas iedzīvotāji visbiežāk prot krievu valodu, tad seko angļu valoda un vācu valoda (9. att.). Skatot svešvalodu prasmju dinamiku pēdējos desmit gados, situācija īpaši nemainās, vienīgi strauji samazinās vācu valodas pratēju īpatsvars.

Būtiskas pārmaiņas parāda ieskats svešvalodu prasmē jaunākās paaudzes grupā, kur vērojams angļu valodas prasmes pieaugums, kas ir paredzams pierādījums šīs svešvalodas starptautiskajai vērtībai.

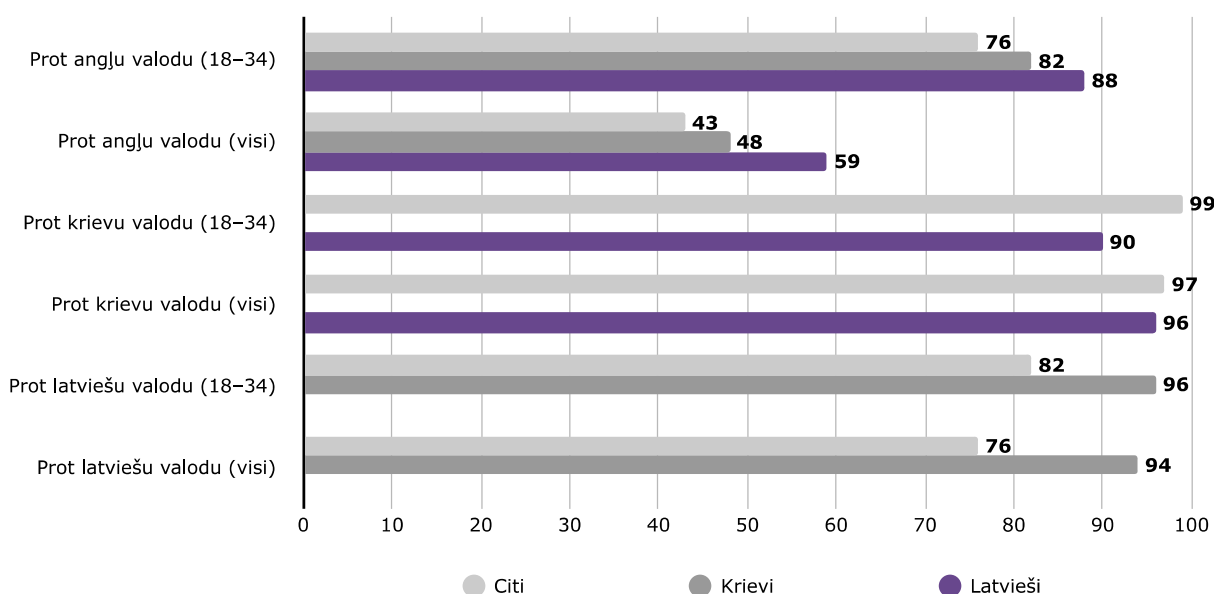
¹⁷ Kopsavilkuma dokuments par saliedētas sabiedrības diskusijām Latvijas reģionos (10.-17. februāris, 2020. Aizkraukle, Daugavpils, Liepāja, Rīga, Valmiera), Latvijas Pilsoniskā Alianse, Kultūras ministrija, British Council. Rīga, 2020.

¹⁸ Imigrācija, emigrācija un saldo [tiešsaiste]. CSP [skatīts 30.04.2020]. <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/migracija/galvenie-raditaji/imigracija-emigracija-un-saldo>

9. att. Latvijas iedzīvotāju svešvalodu prasme (%), 2009. gadā nav vākti dati par franču un spāņu valodas prasmi. Dati: Valodas situācija 2016–2020

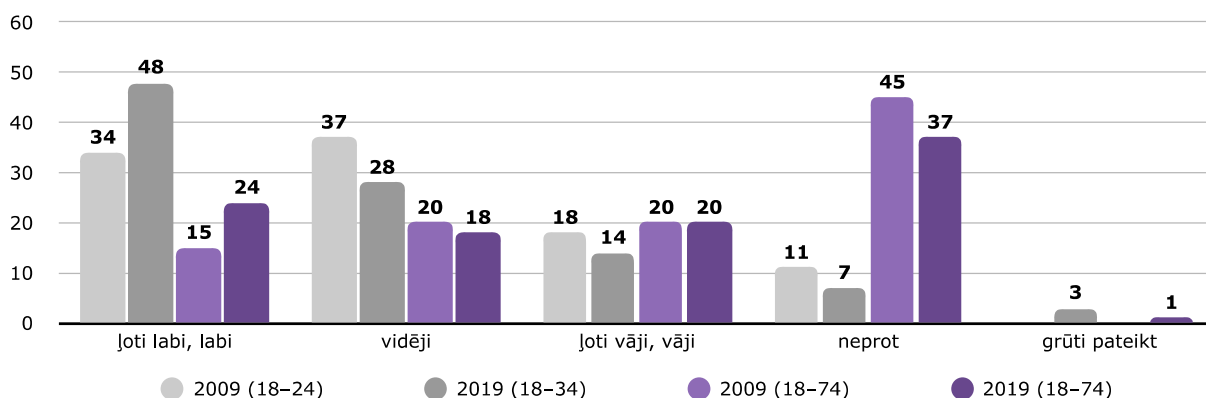
Tāpat, analizējot datus par valodu nepieciešamību un vietu darba tirgū, rezams, ka angļu valodas lomas sabiedrības ikdienas dzīvē un darba vajadzībām palielinājusies. Tas iezīmē pārmaiņas valodas situācijā: pirms desmit gadiem angļu valoda sabiedrības ikdienas dzīvē bija nepieciešama atsevišķās jomās (tūrismā, starptautiskajā uzņēmējdarbībā, augstākajā izglītībā, jauniešu kultūrā). Pašlaik angļu valodas lietojums ir plašāks: gan valodas pratēju skaita, gan valodas prasmes līmeņa pieauguma, gan valodas prestiža ziņā jaunākās paaudzes respondentu grupā angļu valoda ir kļuvusi par otru nozīmīgāko Latvijā lietoto valodu (10. att.).

10. att. Latviešu valodas un populārāko svešvalodu prasme respondentu grupās pēc tautības un vecuma (%). Dati: Valodas situācija 2016–2020

Arī angļu valodas prasmes pašvērtējums ir nozīmīgi augstāks jaunākās paaudzes (18–34 gadi) respondentu grupā, un tas 10 gadu laikā ir pieaudzis daudz straujāk nekā kopējā respondentu grupā (11. att.). Protams, īstenotās aptaujas nemēra iedzīvotāju valodas prasmi kvalitatīvi, iegūtie rādītāji ir iedzīvotāju subjektīvs svešvalodu prasmju vērtējums, un atšķirības var būt balstītas dažādos individuālos priekšstatos. Izpratne par to, kas ir laba valodas prasme,

var mainīties, cilvēkam nonākot īstās saziņas situācijās. Kā liecina respondentu atbildes (svešvalodas valodas prasmes pašvērtējums un svešvalodas prasmju nepieciešamības novērtējums), angļu valodas popularitāte un nepieciešamība to izmantot ikdienā pieaug, un cilvēkiem rodas iespēja novērtēt savu prasmi pilnvērtīgi sazināties svešvalodā.

11. att. Angļu valodas prasme respondentu grupās pēc vecuma 2009. un 2019. gadā (%). Dati: Valodas situācija 2016–2020

Jaunākie valodas situācijas izpētes dati liecina, ka līdzās valsts valodai Latvijā ir aktuālas – gan prasmes ziņā, gan arī lietojumā – angļu un krievu valoda, kas ir arī divas no t. s. lielajām pasaules valodām, un īpaši angļu valodas prestižs un ekonomiskā vērtība ir noteikusi strauju angļu valodas prasmes un arī lietojuma pieaugumu. Rezultātā Latvijā vēsturiski nozīmīgās vācu valodas pratēju īpatsvars strauji samazinājies, tāpat tradicionāli runāto mazākumtautību valodu (izņemot krievu) pratēju skaits samazinās. Tajā pašā laikā plašāka un daudzveidīgāka starptautiskā komunikācija sekmē dažādu citu valodu ienākšanu un, cerams, veicinās izpratni par sabiedrības un indivīda daudzvalodību.

Vērojams, ka līdzās angļu, krievu, vācu, franču un pēdējos gados arī spāņu valodai Latvijā parādās tādas valodas kā, piemēram, zviedru, japāņu, grieķu, nīderlandiešu, portugāļu, itāļu, igauņu, somu, gruzīnu, rumāņu u. c., kuras respondenti norādījuši kā svešvalodas un prot vismaz pamatzināšanu līmenī. Šeit nav iekļautas tradicionālo Latvijas mazākumtautību valodas, kuru prasme kaut samazinās, tomēr vēl pastāv – baltkrievu, poļu, lietuviešu, igauņu, romu u. c. Latvijas sabiedrība ir lingvistiski daudzveidīga, un vairāku valodu prasme indivīda līmenī ir norma.

5. Valsts valodas politika izglītībā un attieksme pret valodas mācīšanos

Valsts valodas izglītības politika un no tās izrietoša kvalitatīva latviešu valodas apguve ir svarīgākais politikas instrumentu kopums, kas nodrošina pietiekošas valodas prasmes valodas lietotāju vidū, lai sasniegtu valsts valodas politikas virsmērķus – uzturētu valsts valodas ilgtspēju, lingvistisko kvalitāti un konkurētspēju. Plānojot valsts valodas politiku, izglītības reformas ietvaros svarīgi ir ņemt vērā divas izmaiņas valsts izglītības politikā – pāreja uz kompetencēs balstītu mācīšanas pieeju un pakāpeniska pāreja uz izglītību tikai valsts valodā vispārējā izglītībā.¹⁹

Izglītības reforma ir pasākumu kopums, lielākā daļa saistošo normatīvo aktu/normatīvo aktu grozījumu (t.sk., grozījumi Izglītības likumā, Vispārējās izglītības likumā, Augstskolu likumā, un Ministru kabineta noteikumi, kas regulē pirmsskolas izglītības iestāžu darbību) tika pieņemti 2018.gadā. Attiecīgās izmaiņas izglītības sistēmā stājas spēkā pēctecīgi vairāku gadu garumā, dodot laiku izglītības iestādēm pielāgoties.

¹⁹ Uzzini galveno par pāreju uz mācībām valsts valodā. Izglītības un zinātnes ministrija. [skatīts 18.08.2020.] Pieejams: <https://izm.gov.lv/aktualitates/2942-infografiki-par-pareju-uz-macibam-valsts-valoda>

Izglītības reformas ietvaros palielināts valsts valodas lietojumu izglītības procesā visos izglītības posmos, no bērnudārza līdz pat augstskolai. Reformas mērķis – sniegt vienlīdzīgas iespējas visiem skolu absolventiem sekmīgi turpināt studijas un iekļauties darba tirgū. Tajā pašā laikā valsts turpina atbalstīt valsts finansētas mazākumtautību programmas septiņās valodās, atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajam specifiskajam regulējumam mazākumtautību valodas lietojuma procentuālajam sadalījumam katrā izglītības posmā. Visas izmaiņas stājas spēkā ļoti pakāpeniski, un to laikā tiks nodrošināts būtisks atbalsts pedagogu profesionālās kompetences un valsts valodas prasmju pilnveidei, nodrošinot mācību līdzekļus un metodiskos materiālus. Izglītības un zinātnes ministrija turpinās uzraudzīt izglītības kvalitāti izglītības reformu kontekstā. Nepieciešamība nodrošināt to, ka mazākumtautību pārstāvji pienācīgi apgūst valodu, un valsts valodas kā mācību valodas nozīme ir uzsvēta Eiropas Padomes un Eiropas Savienības (ES) izstrādātos programmatiskajos dokumentos. Vairums ES valstu, tai skaitā arī Latvija, ir izvēlējušās modeli, kura ietvaros izglītojamie iegūst izglītību valsts valodā, lai veicinātu sabiedrības saliedētību un vienlīdzīgas iespējas darba tirgū.

Reforma mazākumtautību izglītības programmās ir cieši saistīta ar plašāku reformu Latvijas izglītības sistēmā – pāreju uz kompetencēs balstītu mācību saturu (jauns mācību saturs, struktūra un metodoloģija). Pāreja uz palielinātu latviešu valodas lietojuma apjomu, cita starpā, veicina sekmīgu jaunā izglītības satura un mācīšanās pieejas ieviešanu visās Latvijas izglītības iestādēs.²⁰

Šķietami neierobežotās starptautiskās iespējas un arī vietējās vides internacionalizācija skolēniem, viņu vecākiem un pat skolotājiem var likt apšaubīt latviešu valodas mācību priekšmeta nozīmību. Latviešu valodas aģentūra sadarbībā ar izglītības nozares ekspertiem veikusi pētījumu „Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu” (2017–2020)²¹, kurā secināts, ka negatīva attieksme var veicināt situāciju, kurā produktīvas diskusijas par latviešu valodas mācību satura nozīmi transformējas konfliktā, radot tādu vidi, kas nav piemērota mācībām. Ilgtermiņā šāds konflikts rada situāciju, kurā skolēni latviešu valodu uztver kā mācību priekšmetu, kuram ir sekundāra nozīme un kurā var neiesaistīties.

Jautājums par valodas vērtību ir plašāks par latviešu valodas mācību stundām. Jautājumi, kas saistīti ar skolēna nākotnes redzējumu un valodas vērtību, ir cieši saistīti ar to, kas notiek ārpus mācību procesa: politiskām ideoloģijām, medijos atspoguļotiem diskursiem un kopumā valdošajai sabiedrības domai.²²

Satversmes tiesā (ST) tikuši iesniegti vairāki pieteikumi par iespējamu izglītības reformas neatbilstību Satversmei. Ierosinātas lietas, no kurām vairākās ST jau pasludinājuši spriedumu: (1) Par normām, kas skāra mācību procesu valsts pamatskolās un vidusskolās – ST lēmusi, ka visas apstrīdētās normas atbilst Satversmei; (2) Par normām, kas skāra mācību procesu privātajās skolās (1.–12.klase) – ST lēmusi, ka visas apstrīdētās normas atbilst Satversmei (3) Par normām, kas skāra mācību procesu augstskolās – ST lēmusi, ka daļa no apstrīdētajām normām, ciktāl tās attiecas uz privātajām augstskolām, neatbilst Satversmē garantētajām tiesībām uz izglītību kopsakarā ar studējošo un mācībspēku akadēmisko brīvību un augstskolu autonomiju; (4) Par apstrīdētajām normām, kas skar mācību procesu pirmsskolas iestādēs (bērnudārzos) – ST lēmusi, ka visas apstrīdētās normas atbilst Satversmei.²³

Līdz ar ekonomikas izaugsmi un iespējām atrast piemērotu darbu, Latvijā atgriežas ģimenes, kuru bērni ir skolas vecumā, taču skolotāji ne vienmēr ir gatavi strādāt ar bērniem, kuru latviešu valodas prasme ir pilnveidojama. Atbalsta pasākumu kontekstā būtiski arī nodrošināt visu iespējamo atbalstu remigrējušo bērnu iekļaušanai izglītības iestādēs. Ir svarīgi, lai skolas vecuma bērni spētu iesaistīties Latvijas izglītības sistēmā un apmeklēt savam

²⁰ Skola 2030. Izglītības un zinātnes ministrija [skatīts 18.08.2020.]. Pieejams: <https://www.skola2030.lv/lv>

²¹ Pētījums „Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu” (2017–2020) [tiešsaiste]. *Latviešu valodas aģentūra. Pētījumi. Sociolingvistika.* [skatīts 03.08.2020.]. Pieejams: <https://valoda.lv/petijumi/attieksme-pret-latviesu-valodu-un-tas-macibu-procesu/>

²² Pētījums „Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu” (2017–2020) [tiešsaiste]. *Latviešu valodas aģentūra. Pētījumi. Sociolingvistika.* [skatīts 03.08.2020.]. Pieejams: <https://valoda.lv/petijumi/attieksme-pret-latviesu-valodu-un-tas-macibu-procesu/>

²³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2018-22-01; Rīgā 2019.gada 13.novembrī. Pieejams: [https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search\[number\]=2018-22-01](https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search[number]=2018-22-01)

vecumam atbilstošu klasi vispārīzglītojošās skolās. Nepilnīgas latviešu valodas prasmes vai to neesamība tam ir liels šķērslis. Latviešu valodas prasmes remigrantu bērniem lielā mērā ir atkarīgas no viņu vecāku izpratnes par valodu, valodas apguvi. Ja ģimenē uzskata, ka latviešu valodu, dzīvojot ārpus Latvijas, nav svarīgi mācīt un ar bērnu mājās nerunā, tad, atgriežoties Latvijā, skolas vecuma bērnam ir grūti iejusties Latvijas izglītības sistēmā ne tikai slikto latviešu valodas prasmju, bet arī citu emocionāli psiholoģisku apstākļu dēļ. Latviešu valodas kā svešvalodas skolotāji, mentori, skolotāju palīgi, daudzveidīgi, sistēmiski veidoti latviešu valodas mācību līdzekļi var palīdzēt gan latviešu valodas prasmes uzturēt, gan pilnveidot atgriežoties. Liela nozīme, kā rāda prakse, ir vecāku informēšanai un izglītošanai par valodas apguvi. Pedagogu, kuri strādā ar remigrējušajiem bērniem, profesionālās kompetences pilnveides kursi, darbam sagatavoti mentori, pieredzes apmaiņa un labās prakses piemēri veicinātu remigrantu bērnu veiksmīgu iekļaušanos Latvijas izglītības sistēmā.²⁴

Sakarā ar migrācijas procesiem iekļaušanās Latvijas izglītības sistēmā jānodrošina arī trešo valstu pilsoņu bērniem un starptautiskās aizsardzības saņēmēju bērniem. Pedagogiem un skolu administrācijai jābūt sagatavotiem sniegt atbalstu skolēniem, respektējot starpkultūru aspektu, skolēnu mācīšanās pieredzi un latviešu valodas prasmes dažādos līmeņus. Tāpēc pedagogiem jānodrošina profesionālā pilnveide un mācību materiāli, lai veicinātu trešo valstu pilsoņu bērnu un starptautiskās aizsardzības saņēmēju bērnu mācības Latvijas izglītības sistēmā.

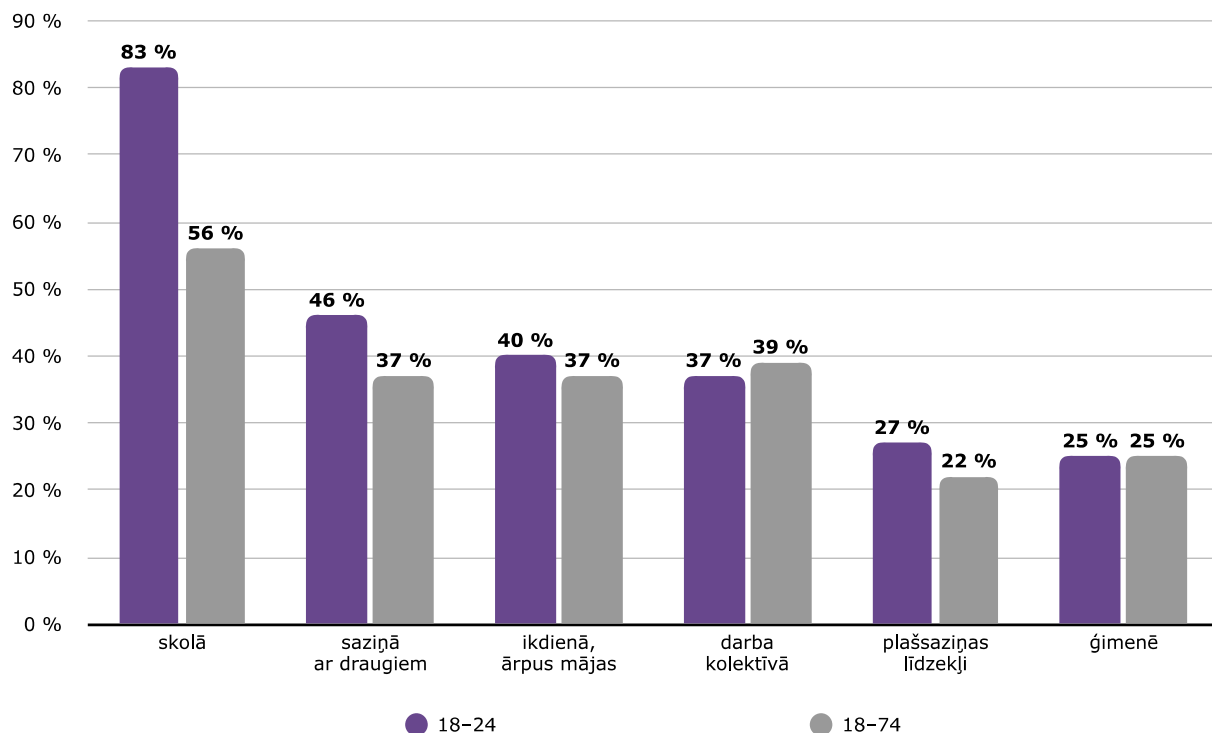
Izglītības pieejamība un kvalitāte nodrošināma arī bērniem ar dzirdes traucējumiem, izglītojot skolotājus, veidojot mācību programmas surdotulkiem un attīstot latviešu zīmju valodu. Šai iedzīvotāju grupai veidojami jauna tipa mācību līdzekļi, tai skaitā digitāli, dažāda vecuma skolēniem.

6. Latviešu valodas apguve un prasmes pilnveide

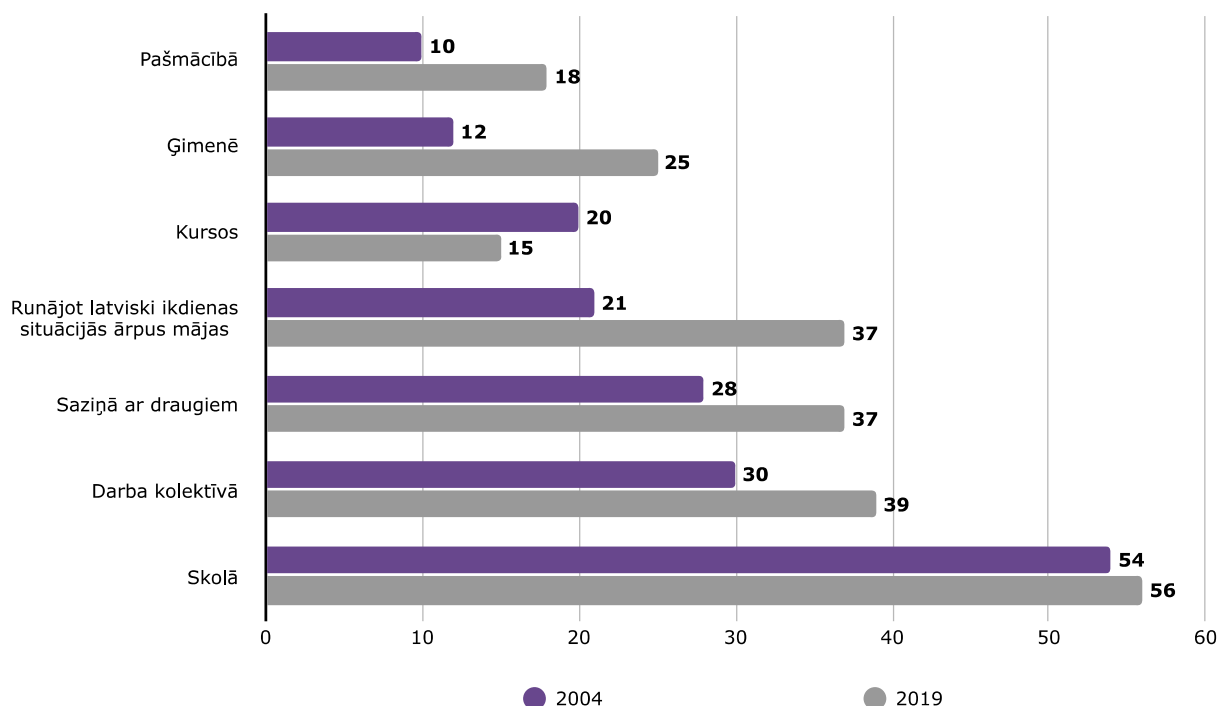
Valodas apguve parasti norit vai nu formālās izglītības ieguves ceļā (resp., pamatzglītības, vidējās izglītības un augstākās izglītības pakāpē) vai mūžizglītības procesā, kas jau vairāk skar pieaugušos. Tieši formālā izglītība ir nodrošinājusi latviešu valodas pratēju skaita un arī prasmes līmeņa pieaugumu.

Respondenti – īpaši jaunākā paaudze – visbiežāk ir norādījuši, ka latviešu valodu apguvuši vispārējās izglītības procesā (12. att.). Šis rādītājs piecu gadu laikā ir pieaudzis par apmēram 10 % (2014. gadā – 70 %). Šis palielinājums un latviešu valodas prasmes kvantitatīvais pieaugums šajā vecuma grupā atkārtoti pierāda izglītībā veikto reformu un pārmaiņu nozīmi mazākumtautību izglītības programmās. Šīs vecuma grupas pārstāvji biežāk arī izmanto ārpus formālās izglītības esošās valodas prasmes pilnveides iespējas – latviešu valodas prasmju pilnveidi draugu lokā, saziņu ārpus mājas, plašsaziņas līdzekļu izmantojuma iespējas. Tas liecina par valsts valodas kā sabiedrības kopīgās saziņas valodas lietojuma paplašināšanos un par valodas apguves integratīvās motivācijas palielināšanos.

²⁴ Pētījuma *Valodas situācija 2016–2020* datu avots: *Aptauja „Latvijas emigrantu kopienas”, otrais vilnis, sadaļa: Valodu prasme un lietojums*. LU Filozofijas un socioloģijas institūts pētnieces I. Mieriņas vadībā. Aptauja veikta: 2019. gada septembris–novembris

Latviešu valodas apguves formas
Respondenti: latviešu valoda nav dzimtā, 2019

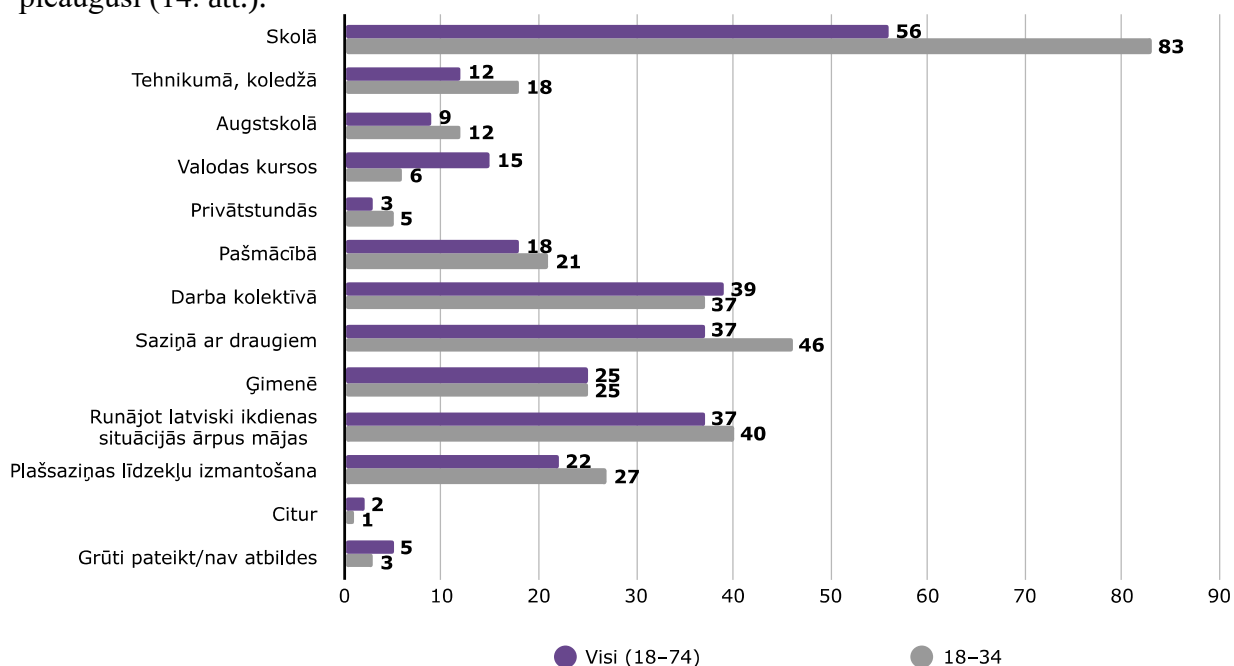
Latviešu valodas apguves formas 2014. un 2019. gadā
Respondenti: latviešu valoda nav dzimtā

12. att. Latviešu valodas apguve, latviešu valodas apguves formas. Dati: Valodas situācija 2016–2020

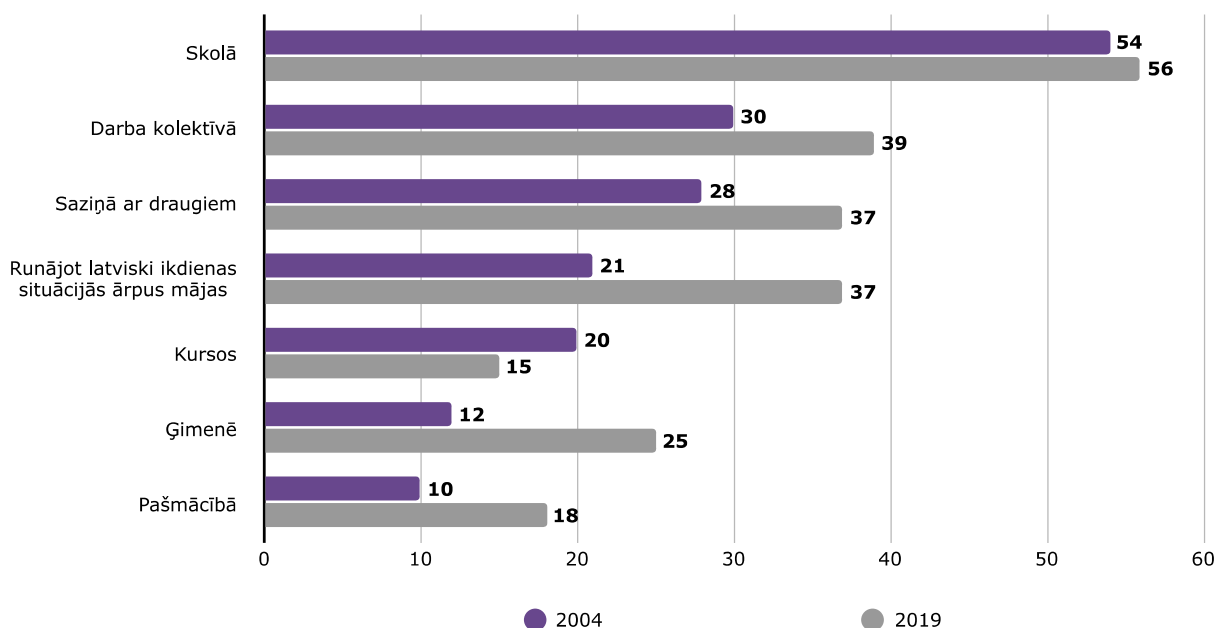
Vecākās paaudzes pārstāvju vidū latviešu valodu izglītības iestādēs apguvuši tikai apmēram puse respondentu (13. att.), šajā grupā lielāka ir to cilvēku kopa, kas valodu apguvusi kursos un darba kolektīvā. Tas rāda mūžizglītības nozīmi valodas apguvē (īpaši kontekstā ar jauniebraucējiem nepieciešamo valodas apguves iespēju piedāvājumu). Latviešu valodas

prasmes pilnveide darba kolektīvā ir minēta līdzīgi daudz visās vecuma grupās un ir otrais biežāk nosauktais valodas pilnveides veids respondentu kopā, sākot no 45 gadiem (valodas prasmes apguves nepieciešamība ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem).

Valodas situācijas pētījumos nozīmīgu informāciju sniedz dati par latviešu valodas apguvi un prasmes pilnveidi neformālā komunikācijas vidē – saziņā ar draugiem, ģimeni, runājot latviski ārpus mājas u. tml. Pēdējos piecos gados rezultāti nav būtiski mainījušies, tomēr, salīdzinot ar situāciju 2004. gadā (šajā gadā valsts un pašvaldību mazākumtautību izglītības iestāžu 10.–12. klasē notika izglītības programmu pakāpeniska pāreja uz bilingvālām mācībām, ievērojot proporciju 60 % latviski un 40 % mazākumtautību valodās), šie rādītāji ir pieauguši (14. att.).

13. att. Latviešu valodas apguves veidi un formas dažādu vecumu grupās (respondenti: mazākumtautību pārstāvji, %). Dati: Valodas situācija 2016–2020

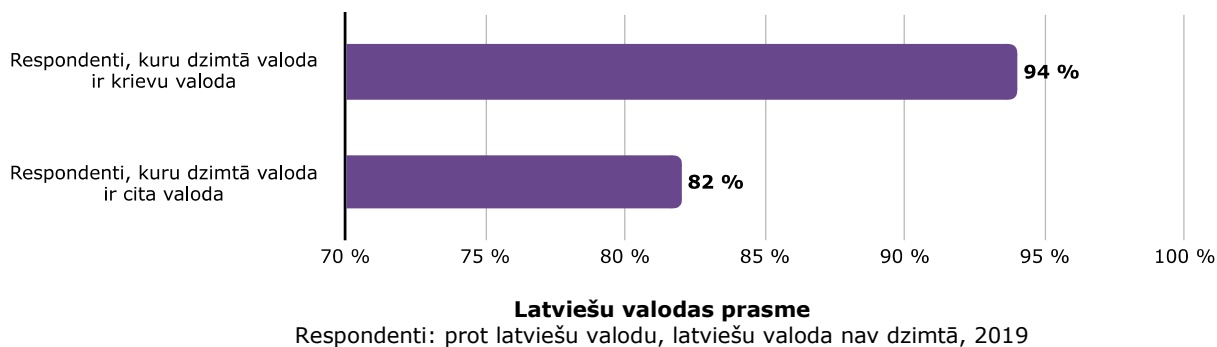
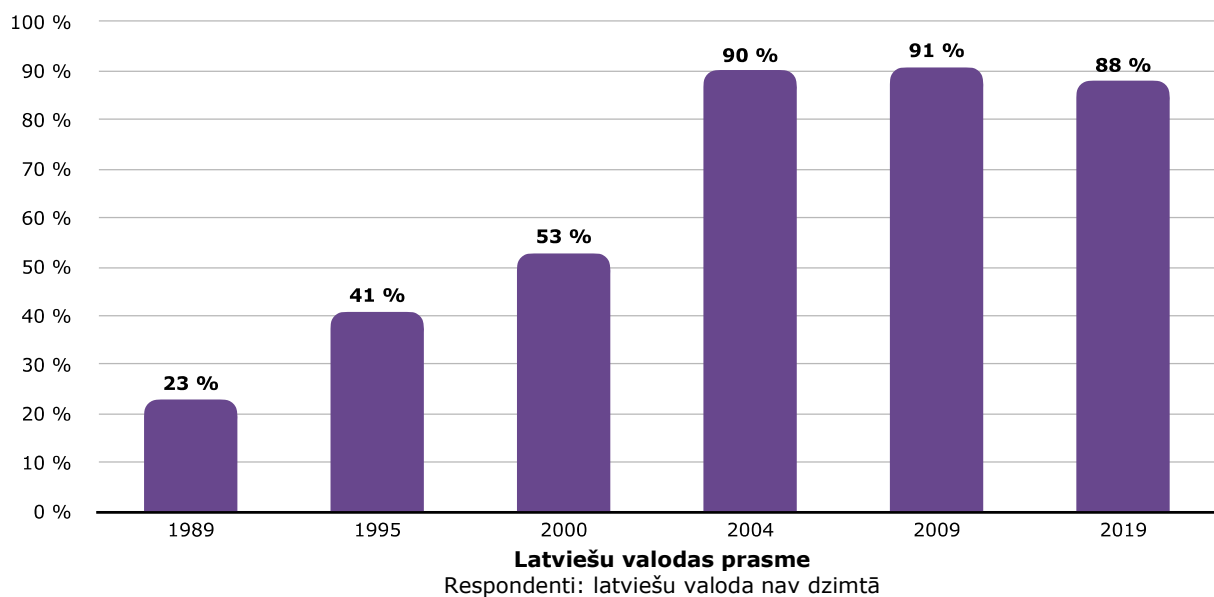

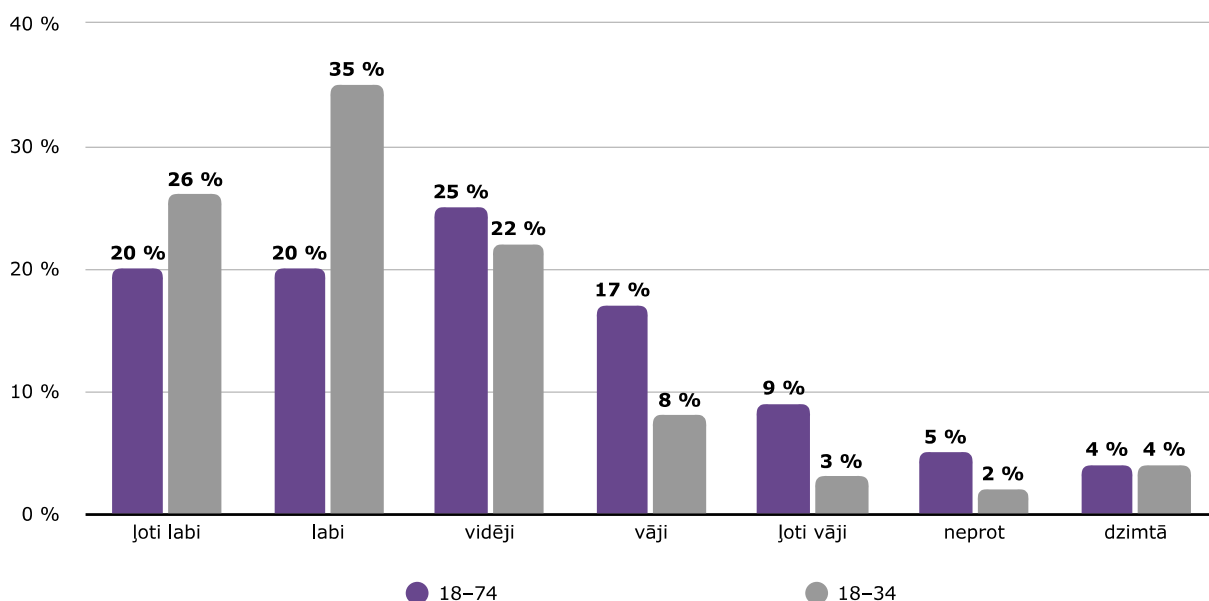
14. att. Latviešu valodas apguves veidi 2004. un 2019. gadā (respondenti: mazākumtautību pārstāvji, %). Dati: Valodas situācija 2016–2020

Valodas lietojuma rādītājos izmaiņas notiek lēnām, tādēļ plašākā periodā redzamās tendences vērtējamas kā būtiskas un pozitīvas; tās norāda virzību uz latviešu valodas lietojuma vides paplašināšanos, iespējām lietot latviešu valodu visās jomās un integratīvās valodas apguves funkcijas nostiprināšanos.

7. Valsts valodas prasmes pārbaudes rezultāti

Kaut arī kvantitatīvie latviešu valodas prasmes rādītāji sabiedrībā ir pietiekami labi (sk. 15. att.), līdz šim reti veikti plašāki pētījumi par mūžizglītības ceļā un neformālās izglītības procesā iegūto valodas prasmju kvalitāti.

Latviešu valodas prasmes pašnovērtējums
Respondenti: latviešu valoda nav dzimtā, 2019

15. att. Latviešu valodas prasme, latviešu valodas prasmes pašvērtējums. Dati: Valodas situācija 2016–2020

Pētījumā „Latviešu valodas prasmes kvalitāte: valsts valodas prasmes pārbaudes kārtotāju rezultāti”²⁵ apkopoti dati par pieaugušo latviešu valodas apguvēju (kuriem latviešu valoda nav dzimtā valoda) valodas prasmes pārbaudes rezultātiem laikā no 2015. līdz 2017. gadam kvalitatīvā vērtējumā, resp., apkopotas un analizētas pārbaudes rakstu darbos pieļautās kļūdas, tādējādi nosakot lielākās grūtības latviešu valodas apguvē (lingvistiskās kompetence).

Joprojām visvairāk cilvēku piesakās kārtot valsts valodas prasmes pārbaudi pamata jeb A līmenī. Iemesls tam ir ārzemnieku skaita palielināšanās (apmēram 30 % no visiem pieteikumiem) un pārbaudījumu norises nodrošināšana ārpus Latvijas (t. sk. latviešu diasporā). Pašlaik visbiežāk latviešu valodas prasmes pārbaudi izvēlas kārtot, lai iegūtu B vai C prasmes līmeni. Kaut arī vairākums ārzemnieku piesakās kārtot pamata (A) līmeņa pārbaudījumus – 68 %, pozitīvi vērtējams fakts, ka ceturtdaļa (25,4 %) pārbaudījumu kārtot vidējā (B) līmenī.

Nedaudz palielinājies to B un C valodas prasmes līmeņa pārbaudes kārtotāju skaits, kas nav spējuši nokārtot pārbaudi. Salīdzinot šos datus ar nodarbinātības rādītāju, visbiežāk tie ir bezdarbnieki. Iespējams, te atklājas arī nepilnības latviešu valodas neformālās apguves organizēšanā un kvalitātē, tās finansēšanas principos, kas norāda uz nepieciešamību uzlabot valodas apguves procesa organizāciju. Resp., valsts valodas prasmes pārbaudījumu kārtot liels skaits bezdarbnieku, kas pieteikušies un noklausījušies NVA organizētos valodas kursus, bet kuru valodas prasme neatbilst attiecīgajam valodas prasmes līmenim (NVA tā paša līmeņa bezmaksas kursu nav atļauts apmeklēt atkārtoti, kas gan ir pozitīvi vērtējams fakts, jo tas kursu klausītājiem liek atbildīgi izturēties pret bezmaksas piedāvāto valsts valodas apguvi, kā arī tas ir ekonomiski pamatoti). Iespējams, jādoma par piedāvāto valodas kursu apjoma palielināšanu, apguves laika pielāgošanu, pilnveidojot latviešu valodas apguves sistēmu pieaugušajiem. Liela nozīme ir sabiedrības un arī latviešu valodas pedagogu informēšanai par valsts valodas prasmes pārbaudījumu un valodas prasmes līmeņu prasībām, izmaiņām pārbaudījumos un to norises kārtību.

²⁵ Pētījums „Latviešu valodas prasmes kvalitāte: valsts valodas prasmes pārbaudes kārtotāju rezultāti” [tiešsaiste]. *Latviešu valodas aģentūra*. 2019. [skatīts 14.12.2020.] Pieejams: <https://valoda.lv/wp-content/uploads/2020/04/Latvie%C5%A1u-valodas-prasmes-kvalit%C4%81te-preview.pdf>

Vērtējot respondentu norādītās vajadzības, secināms, ka latviešu valodas apguvei visvairāk nepieciešamas latviešu valodas mācību grāmatas (63 %), elektroniskie mācību līdzekļi (34 %) un uzdevumu krājumi (21 %). Latviešu valodas kā svešvalodas mācību materiāli ir un būs aktualitāte arī turpmāk. Gan papildinot mācību materiālu klāstu, gan izstrādājot metodiskos materiālus latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanai pedagogiem, jādomā par to atbilstību latviešu valodas prasmes līmeņu aprakstiem.

VVC veiktās valodas lietojuma pārbaudes, par kurām sniegta informācija pētījumā Valsts valodas prasmes kvalitāte 2019, rāda, ka izglītības darbinieku grupā (skolotāji un citi izglītības darbinieki) ir samērā liels skaits personu, kuras nelieto latviešu valodu profesionāli nepieciešamajā apmērā, īpaši Latgalē un Rīgā, lai gan skolotāji un izglītības darbinieki (administrācijas darbinieki, cits skolas personāls) ir viena no sabiedrības grupām, kuras latviešu valodas prasmei būtu jābūt augstākajā līmenī. Iespējams, pāreja uz mācībām valsts valodā, kas jau no 2019. gada tiek īstenota mazākumtautību izglītībā visos izglītības posmos, un jaunās kompetenču pieejā balstītās izglītības ieviešana veicinās izglītības darbinieku latviešu valodas prasmes paaugstināšanos, taču visdrīzāk jāturpina iesāktais, piedāvājot valodas prasmju pilnveides iespējas, kā arī jāaktualizē izglītības iestādes un skolotāju atbildība un pienākums latviešu valodu lietot atbilstoši profesionālajām prasībām, jo pedagoga darba kvalitāte un valodu prasmes vistiešākajā veidā skar sabiedrības intereses.

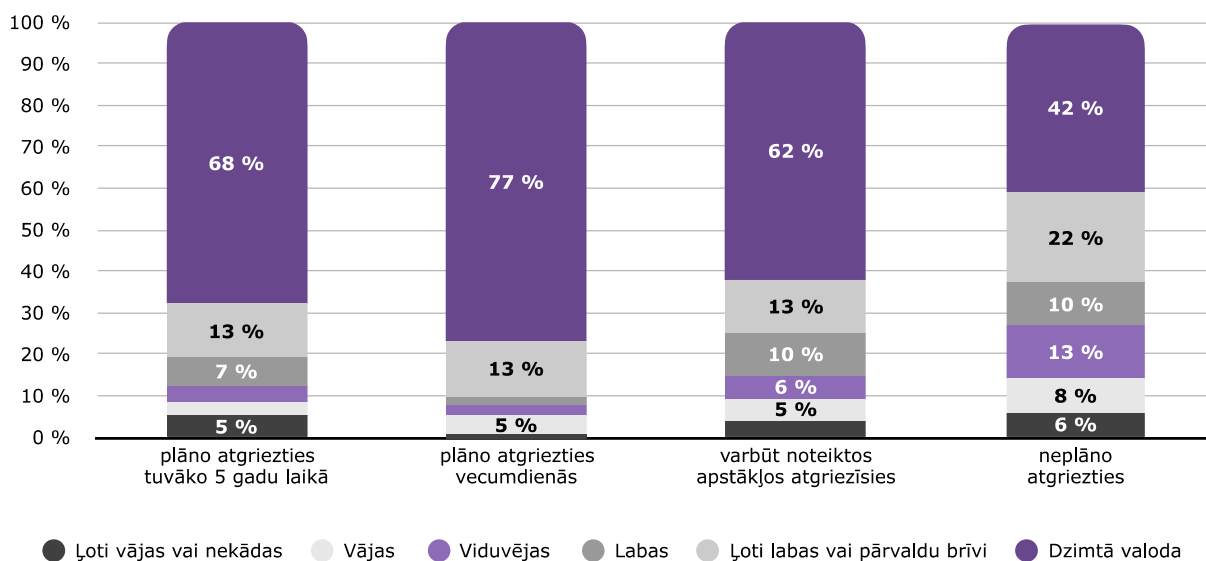
VVC veikto pārbaužu rezultāti nosaka nepieciešamību arī turpmāk veikt regulāru šīs jomas darbinieku valsts valodas prasmes un lietojuma pārraudzību, ne vien tāpēc lai nodrošinātu sabiedrībai kvalitatīvus pakalpojumus, bet arī tāpēc lai katrs dalībnieks izprastu savu atbildību valodas politikas īstenošanā.

8. Latviešu valoda diasporā

Emigrācijas līkne pēdējos gados samazinās, bet joprojām tā ir pietiekami augsta. Iespēja saglabāt emigrācijā latviešu valodas prasmi bieži vien var būt pamatā arī lēmumam atgriezties Latvijā. Latviešu valodas aģentūras kārtējā pētījumā tika veikta padziļināta situācijas izpēte Latvijas iedzīvotāju diasporā²⁶. Kā liecina šī pētījuma pirmā posma dati, latviešu valodas prasme ir savstarpēji saistīta ar indivīda plāniem atgriezties vai gluži pretēji – neatgriezties – Latvijā. Valodas prasmes līmenis ietekmē gan remigrantu adaptāciju, integrēšanos kopienā un darba tirgū, gan arī indivīda psiholoģisko labsajūtu, komfortu un drošības sajūtu.

Valodas grūtības kā šķērslī atgriezties Latvijā minējuši 19 % aptaujāto Latvijas diasporas pārstāvju, t. sk. 15 % respondentu, kuri norādījuši piederību latviešu tautībai, – un tas ir nedaudz vairāk nekā 2014. gadā. Šobrīd 88 % no respondentiem, kas plāno atgriezties Latvijā tuvāko piecu gadu laikā, latviešu valodu pārvalda vai zina labā līmenī, bet to vidū, kas domājuši atgriezties vecumdienās – 95 % ir labas valodas prasmes. Savukārt aptaujāto grupā, kas neplāno atgriezties, latviešu valodu pārvalda salīdzinoši mazāka daļa – 74 % respondentu (16. att.).

²⁶ Pētījuma *Valodas situācija 2016–2020* datu avots: Aptauja „Latvijas emigrantu kopienas”, otrais vilnis, sadaļa: *Valodu prasme un lietojums*. LU Filozofijas un socioloģijas institūts pētnieces I. Mieriņas vadībā. Aptauja veikta: 2019. gada septembris–novembris

16. att. Latviešu valodas prasmes pašvērtējums un tā saistība ar reemigrācijas plāniem (%). Dati: Valodas situācija 2016–2020

Vājāka valodas prasme ir tiem latviešiem, kuri dzimuši ārpus Latvijas: 17 % ir vāja, ļoti vāja, vai viņi neprot latviešu valodu, bet tikai 57 % latviešu šajā grupā valodu pārvalda brīvi. Latviešu valodas prasmes uzlabošanas latviešu vidū daļēji skaidro t. s. „vecās diasporas” pārstāvju skaita sarūkšana; tieši viņi visbiežāk sevi uzskatīja par latviešiem, arī neraugoties uz vājāku latviešu valodas prasmi.

Latviešu valodas prasmju līmenis skatāms arī kontekstā ar bērna emigrācijas vecumu: jo vecāks ir bērns brīdī, kad ģimene devusies uz ārvalstīm, jo labāka ir bērna latviešu valodas prasme un jo lielāka iespēja, ka tā netiks zaudēta. Respondentu grupā, kas ir 15 gadus veci un vecāki un kuri sevi identificē kā latviešus, šobrīd 86 % brīvi pārvalda latviešu valodu.

Vājākas nekā latviešiem ir citu tautību pārstāvju latviešu valodas prasmes. 51 % krievu un 62 % citu tautību emigrantu labi vai ļoti labi pārvalda latviešu valodu. Šie dati ir ievērojami labāki nekā 2014. gadā.

Tātad latviešu valodas prasmes līmeņa atšķirības, pirmkārt, vērojamas atkarībā no tā, vai respondents sevi uzskata par latvieti vai kādas citas tautības pārstāvi; otrkārt, prasmes līmeni ietekmē latviešu valodas lietojums ģimenē, un, treškārt – ārpus Latvijas pavadīto gadu skaits. Tie, kuri dzimuši ārvalstīs, latviešu valodu prot sliktāk nekā tie, kuri dzimuši Latvijā; turklāt tie, kuri ārvalstīs pavadījuši visu mūžu – sliktāk nekā pārējie. Tie, kuri ārvalstīs pavadījuši vairāk nekā 15 gadus, latviešu valodu pārvalda sliktāk nekā tie, kas ārvalstīs pavadījuši mazāku skaitu gadu. Apstiprinās fakts, ka valodas prasmes kvalitāte krītas arī to cilvēku vidū, kas dzimuši un savu bērnību vai jaunību pavadījuši Latvijā.

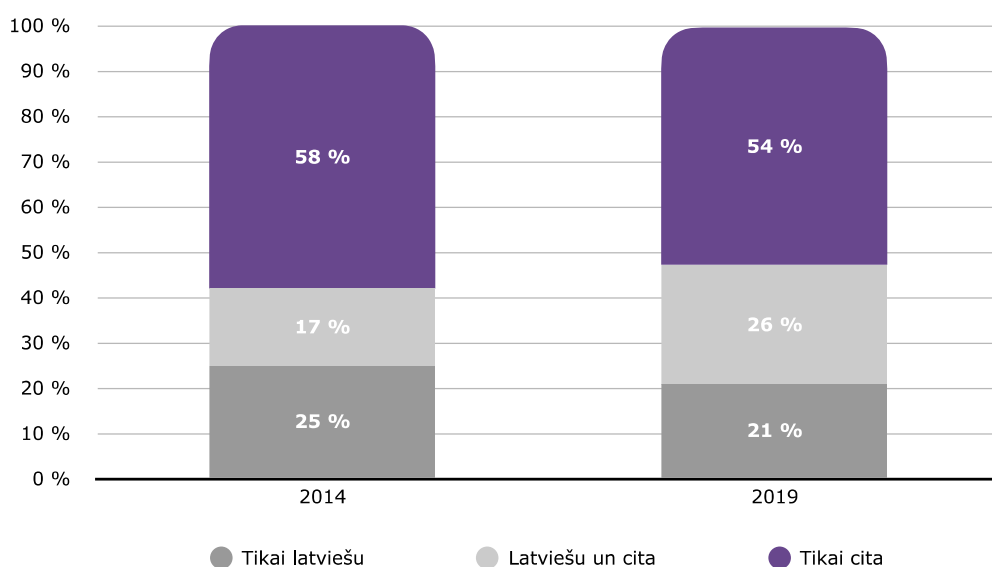
Par asimilācijas tendencēm liecina fakts, ka latviešu valodas prasmes zemāk vērtē tie, kuri jūtas ļoti piederīgi vietējai mītnes zemes kopienai, resp., ir integrējušies attiecīgās valsts sabiedrībā. Interesanti, ka latviešu valodas prasmes līmeni būtiski neietekmē respondenta vecums; izglītība; tas, vai respondents strādā; vai dzīvesbiedrs ir latvietis; cik bieži bauc uz Latviju; vai plāno atgriezties; kā arī dažāda veida personiskās (ģimene, draugi) vai ekonomiskās saites ar Latviju.

Diasporas respondentu dati apliecina: valodas lietojumam ir liela nozīme valodas prasmju saglabāšanā. Fakts, ka dzīvesbiedrs ir citas tautības, vēl nenozīmē, ka latviešu valodas prasmes būs vājākas, arī tas, ka dzīvesbiedrs ir latvietis, automātiski nepalīdz saglabāt valodas prasmes līmeni. Nozīmīgākais faktors valodas prasmes saglabāšanā – vai ģimenē tiek runāts latviešu valodā.

Diasporas aptaujas dati²⁷ par latviešu valodas lietojumu mājās liecina, ka šobrīd gandrīz puse (46 %) ārvalstīs dzīvojošo Latvijas diasporas pārstāvju ģimenē lieto latviešu valodu, 46 % angļu valodu, 38 % – krievu valodu, 13 % mītnes zemes valodu (kas nav angļu vai krievu) un vēl 2 % runā kādā citā valodā. Salīdzinot ar situāciju 2014. gadā, kad latviešu valodu ģimenē lietoja 42 %, krievu – 46 % un kādu citu – 39 %, var secināt, ka nedaudz samazinājusies krievu valodas lietojums no Latvijas emigrējušo ģimenēs, vienlaikus palielinājusies citu svešvalodu loma ģimenes saziņā.

Latviešu valoda saglabājusi gandrīz nemainīgas pozīcijas. Salīdzinot ar 2014. gadu, no 17 % līdz 26 % ir palielinājies to Latvijas emigrantu skaits, kas ģimenē lieto gan latviešu, gan kādu citu valodu. Tikai latviešu valodu ģimenē lieto 21 % latviešu – nedaudz mazāk nekā 2014. gadā (17. att.).

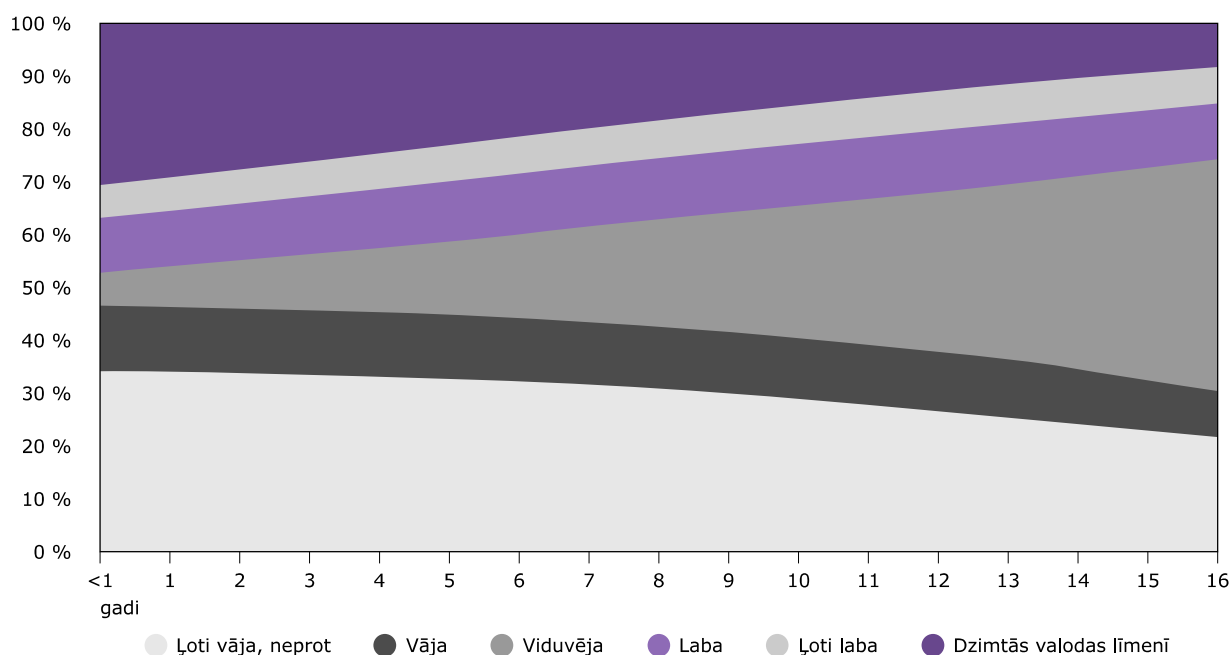
Respondentu sniegtās atbildes uz šo jautājumu liecina, ka valodas lietošanā nozīme ir arī ieradumam – ja respondents biežāk runā latviski ārpus ģimenes vai uzturas latviešu valodas vidē, tad dabiskāk arī ģimenes saziņā šķiet izmantot latviešu valodu.

17. att. Sarunvaloda ģimenē diasporā. Dati: Valodas situācija 2016–2020

Savukārt diasporas latviešu bērnu vidū latviešu valodas prasme samazinās. Iespējams, mainoties emigrācijas intensitātei, pieaug to bērnu īpatsvars, kuri emigrācijā pavadījuši jau ilgāku laiku vai pat dzimuši ārvalstīs. Emigrācijā pavadītais laiks būtiski ietekmē bērnu latviešu valodas prasmi – tie, kas aizbraukuši kā bērni, valodu aizmirst. Gadiem ejot, samazinās arī to bērnu īpatsvars, kuru valodas prasme ir vismaz labā līmenī, bet ievērojami pieaug to bērnu īpatsvars, kuru latviešu valodas prasme ir viduvēja (18. att.).

²⁷ Pētījuma *Valodas situācija 2016–2020* datu avots: *Aptauja „Latvijas emigrantu kopienas”, otrais vilnis, sadaļa: Valodu prasme un lietojums*. LU Filozofijas un socioloģijas institūts pētnieces I. Mieriņas vadībā. Aptauja veikta: 2019. gada septembris–novembris

18. att. Bērnu latviešu valodas prasme un bērna emigrācijā pavadītais laiks (%). Dati: Valodas situācija 2016–2020

Kā redzams, diasporā ir ļoti dažādas lingvistiskās un vides situācijas, atšķirīgas mācību iespējas. Latviešu valoda diasporas ģimenēs tiek apgūta mājās: gan vienkārši lietojot to ikdienas saziņā, gan mājāmācībā; tiek apmeklētas latviešu skoliņas; tiek lasītas grāmatas (grāmatu lasīšana latviski piecu gadu laikā samazinājusies no 49 % uz 37 %) un izmantoti citi materiāli; latviski norit saziņa ar draugiem, citiem ģimenes locekļiem, latviešu kopienas pārstāvjiem; palēnām pieaug tālmācības iespēju izmantojums, raksturīga tendence palielināties atbilstoši tālmācības piedāvājumam.

Diasporas izglītībā atzīmējamas divas tendences: pirmkārt, padziļinātajās intervijās sniegtās atbildes liecina, ka latviešu skolām ir būtiska loma ne tikai valodas (īpaši lasītprasmes un rakstītprasmes) apgūvē, bet arī emocionālās piesaistes, kopības un identitātes veidošanā; otrkārt, latviešu bērnu, kuru ģimenēs izmanto tālmācību, latviešu valodas prasme ir ievērojami labāka nekā tiem, kas tālmācības iespējas neizmanto.

III. Valsts valodas politikas apakšmērķi un rīcība to sasniegšanai

Gan Satversmes kodolā, gan augstākā līmeņa politikas plānošanas dokumentos uzsvērtā latviešu valodas nozīme. Satversmes 4. pants nosaka, ka latviešu valoda ir vienīgā valsts valoda Latvijas Republikā. Nacionālajā attīstības plānā latviešu valodas un kultūras pastāvēšana savā zemē identificēta kā valsts pastāvēšanas jēga. Valsts valodas regulējumu nosaka Valsts valodas likums, un līdz ar Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā latviešu valoda ir ieguvusi Eiropas Savienības oficiālās valodas statusu.

Valsts valoda ir būtisks resurss indivīda un valsts kopējai attīstībai. Valodas politikas būtība ir indivīda izvēles iespējas.²⁸ Valsts valodas politikas mērķi valsts attīstības kontekstā saistāmi ar indivīda attīstību un konkurētspēju, labklājības un dzīves kvalitātes nodrošināšanu un valodas un kultūras ilgtspēju. Atbilstoši Valsts valodas likuma²⁹ noteiktajam valsts un pašvaldību institūcijām ir pienākums nodrošināt materiālo bāzi latviešu valodas izpētei, kopšanai un attīstīšanai un valsts nodrošina valsts valodas politikas izstrādi, ietverot tajā latviešu valodas zinātnisku izpēti, aizsardzību un mācīšanu, sekmējot latviešu valodas lomas

²⁸ B.Spolskis. Valodas pārvaldība. Zinātne, 2011, 17.lpp.

²⁹ Valsts valodas likums 24. pants

palielināšanu tautsaimniecībā, kā arī veicinot indivīda un sabiedrības izpratni par valodu kā nacionālu vērtību.

Sakarā ar migrācijas tendencēm, iedzīvotāju etnodemogrāfiskā sastāva izmaiņām un citiem ārējiem faktoriem, valsts valodas situācija mainās. Valsts valodas politikas mērķis ir nodrošināt valsts valodas aizsardzību un attīstību, tās ilgtspēju un pastāvēšanu pasaules valodu daudzveidībā. Viens no svarīgiem uzdevumiem, cita starpā, ir stiprināt latviešu valodas pozīcijas un vietu informācijas telpā.

Izvirzītie apakšmērķi atspoguļo integrētu skatījumu uz galvenajām valsts valodas politikas attīstības prioritātēm. Virkne ierosinājumu valodas pārvaldības un komunikācijas līmenī apzināti 2019. gada nogalē un 2020. gada sākumā valodas politikas īstenotāju un ekspertu lokā. Tika apspriesti aktuālie valsts valodas politikas izstrādes jautājumi, LVA valodas situācijas pētījumu dati, secinājumi un apzināti problēmrisinājumi. Atbilstoši šim skatījumam veidoti pamatnostādņu rīcības virzieni un risinājumi, kas atspoguļoti uzdevumu veidā.

1. apakšmērķis. Valsts valodas drošumspēja un ilgtspējīga attīstība

Mērķis aptver latviešu valodas izpētes un attīstības ilgtspējas risinājumus: latviešu valodas kvalitatīvas un plaša spektra pētniecības nodrošināšanu, latviešu terminoloģijas un terminrades attīstību, latviešu valodas lietojuma vides paplašinājumu Braila rakstā, attīstīt latviešu zīmju valodu un vieglās valodas resursus, kā arī nodrošināt latgaliešu rakstu valodas izpēti un attīstību.

2018. gada decembrī tika uzsākts apjomīgs valsts pētījumu programmas projekts „Latviešu valoda”, kas ir nozīmīgs solis valsts valodas pētniecībā un tam plānots turpinājums. Valsts pētījumu programma “Latviešu valoda” sniedz būtisku ieguldījumu latviešu valodniecības uzturēšanā starptautiskā aprītē un saiknes stiprināšanā ar sabiedrību, kā arī veido Latvijas iedzīvotāju izpratni par latviešu valodas ilgtspēju.

Diahroniskos un sinhroniskos latviešu valodas pētījumus veic vadošie jomas speciālisti Latvijā. Svarīgi ir nodrošināt pētījumu attīstību un nepārtrauktību, kā arī identificēt nākotnes vajadzības. Aktualizēta pasaules zinātniskā doma valodniecības nozarē un tulkojumzinātnē.

Mērķis ietver arī lībiešu valodas apguvi un attīstību, kā arī Latvijas lingvistiskās ainavas reģionālās savdabības saglabāšanu. Latviešu valodā vienmēr klātesoša ir lībiešu valoda. Valsts valodas likuma 4. pantā norādīts, ka valsts nodrošina lībiešu valodas kā pirmiedzīvotāju jeb autohtonu valodas saglabāšanu, aizsardzību un attīstību. Lībiešu valoda un lībiešu kultūra iekļauta Latvijas nacionālā nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā, ar UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas atbalstu īpaši tiek aktualizēta lībiešu valodas un kultūras loma Latvijā, desmitgade 2022–2032 noteikta par Starptautisko autohtono valodu desmitgadi.

Risinājumi (nepieciešamā rīcība)

Valsts valodas politikas izstrāde ir balstīta uz valodas situācijas izpēti, kas Latvijā tiek regulāri veikta. Valsts valodas politikā nozīmīgākās ir tās sociolingvistiskās funkcijas, kas attiecas uz valsts un sabiedrības interesēm: valoda publiskajā telpā, iestādēs, plašsaziņas līdzekļos, izglītībā, darbavietā u. c. Taču ne mazāk svarīgi ir apzināt latviešu valodas lietojuma tendences un valodu izvēli privātajā saziņā (ģimenē, ar draugiem u. c.). Tās ir jomas, ko valsts neregulē, bet kas parāda valodu lomu sabiedrībā.

Veiksmīgas valodas politikas plānošanā svarīgi ir regulāri sociolingvistiski pētījumi par valodas situāciju un lingvistisko attieksmi, kā arī starpdisciplināri monitoringi par aktuāliem Latvijas iedzīvotāju lingvistisko ieradumu, attieksmju un labbūtības (lingvistiskās apmierinātības, labsajūtas) jautājumiem. Veicama arī valodas lietojuma izpēte sociālajos tīklos, tradicionālajos un jaunos medijos. Nepieciešami datos balstīti risinājumi – kvalitatīvi pētījumi par angļu valodas ietekmi jauniešu valodā, pētījumi par latviešu valodas prestižu un lietojumu jauniešu lingvistiskajā vidē, par latviešu standarta valodas attīstības tendencēm.

Turpināma latviešu valodas dialektu un ar tiem cieši saistīto īpašvārdu izpēte, to resursu apkopošana un digitalizēšana, jo valoda nav tikai saziņas vai informācijas līdzeklis, tā ir kultūrmantojuma sastāvdaļa, nacionālās literatūras izteiksmes līdzeklis, tilts starp paaudzēm, nacionālās identitātes un specifikas nesēja. Latviešu valoda ir nacionālās identitātes pamatiezīme, un Latvijas iedzīvotāji lepojas ar tās daudzveidību. Jaunu izlokšņu, vietvārdu datu (interviju, tekstu ierakstu) vākšana, reģistrēšana un izpēte, kā arī esošo izlokšņu un vietvārdu datu inventarizācija, reģistrēšana, saglabāšana ir būtisks priekšnosacījums šā mērķa sasniegšanai.

Viens no sevišķi svarīgiem uzdevumiem ir latviešu valodas terminogrāfijas zinātnisko principu un praktiskās terminrades kā zinātniskās darbības daļas attīstība. Nepieciešams attīstīt akadēmisko latviešu valodu, terminoloģiju un terminradi latviešu valodā, pētīt nozaru speciālo leksiku. Nozaru terminoloģijas attīstība, kā arī terminoloģijas portāla www.termini.gov.lv satura papildināšana, elektronisku tulkojošo terminoloģijas vārdnīcu izstrāde, digitālo valodas resursu pieejamības nodrošinājums saistīts gan ar Latvijas speciālistu, pētnieku, gan ar Eiropas Savienības tulkus un tulkotāju darbu. Terminoloģijas un akadēmiskās latviešu valodas attīstība un resursu veidošana skatāma arī latviešu valodas vides paplašināšanas kontekstā: sniedzot latviešu valodai atbalstu konkurencē ar lielajām pasaules valodām, vairojas latviešu valodas lietojums ne tikai akadēmiskajā, bet arī profesionālajā un personīgajā vidē.

Valsts valodas politikas īstenošana balstās arī uz Valsts pētījumu programmas “Latviešu valoda” uzdevumiem valodu ontoloģijas, sociolingvistikas, latviešu valodas gramatikas, leksikogrāfijas, onomastikas, terminoloģijas, tulkojumzinātnes, valodu apguves, reģionālistikas jomā, pievēršoties lībiešu valodas pētījumiem. Lai sasniegtu šo valsts valodas politikas mērķi, nepieciešams turpināt Valsts pētījumu programmas “Latviešu valoda” īstenošanu, rezultātus publicēt un publiskot starptautiskās zinātniskās konferencēs, kongresos, starptautiski recenzējamajos žurnālos, rakstu krājumos, monogrāfijās un plašsaziņas līdzekļos, sadarboties un dalīties ekspertīzē ar ārvalstu pētniekiem, lai izmantoto starptautisko ekspertīzi Latvijas mērķiem, informētu Latvijas sabiedrību, izglītojot par valodas jautājumiem, celtu latviešu valodas prestižu un lietojuma vērtību.

Latviešu literārās valodas attīstības avots vienmēr ir bijuši reģionālie un teritoriālie latviešu valodas paveidi. Latgaliešu rakstu valoda ir būtiska latgaliešu identitātes apziņas daļa un neatņemama Latvijas kultūras vērtība. Nākamā valodas politikas plānošanas periodā veicami daudzveidīgi atbalsta pasākumi latgaliešu rakstu valodas attīstībai, izpētei un mācīšanai vispārējā izglītībā un diasporā – latgaliešu rakstu valodas iekļaušana novadmācībā, mācību programmu paraugu un mācību materiālu izstrāde dažādām vecuma grupām, pasākumi latgaliešu rakstu valodas popularizēšanai, skolotāju izglītošana, vasaras nometnes. Lai sniegtu atbalstu latgaliešu rakstu valodas normu izstrādei, VVC jau uzsākta latgaliešu rakstu valodas eksperta piesaiste, kas sniegs organizatorisku un tehnisku atbalstu VVC Latviešu valodas ekspertu komisijas Latgaliešu rakstu valodas apakškomisijas darbībai, kā arī rūpēsies par latgaliešu rakstu valodas normu pieejamību sabiedrībai un konsultēs interesentus.

Integrācijas pasākumi ir cieši saistīti ar valodu. Tie ir sevišķi svarīgi atsevišķām iedzīvotāju grupām, piemēram, personām ar redzes vai dzirdes traucējumiem. Latviešu valodas lietojuma atbalstam plānots paplašināt iespīestās literatūras klāstu Braila rakstā, nodrošināt surdotulkumus, subtitrēšanu un digitālus risinājumus, lai cilvēki ar dzirdes vai redzes traucējumiem varētu iesaistīties sabiedrības dzīvē, iegūtu izglītību un aktuālu informāciju. Jānodrošina latviešu zīmju valodas attīstīšana un surdotulku sagatavošana. Pētījumi par vieglo valodu, lai informācija valsts iestāžu un pašvaldību mājas lapās būtu pieejama vieglajā valodā. Regulāras ziņu pārraides vieglajā valodā, kas sasniedz atsevišķas iedzīvotāju grupas, kam tās nepieciešamas.

Lai veicinātu pirmiedzīvotāju lībiešu valodas vides nostiprināšanos un valodas revitalizāciju, veicami daudzveidīgi pasākumi. Par prioritāti uzskatāms atbalsts lībiešu valodas pratēju iesaistes programmai, lai izmantotu esošos resursus – cilvēkus ar unikālo lībiešu valodas

prasmi – lībiešu valodas lietojuma vides uzturēšanai. Prioritārais pasākums ievērojami atvieglot pārējo pasākumu īstenošanu: tikšanās, nometnes vai rezidences lībiešu valodas vides uzturēšanas nolūkā; valodas pētniecība, normēšana un dokumentēšana; konferenču, semināru, meistarklašu rīkošana; pētniecības institūciju kapacitātes paaugstināšana, pētnieku ataudzes nodrošināšana; lībiešu valodas avotu elektroniskās krātuves pieejamība, datubāzes; valodas izglītības jautājumi; tiesiskais atbalsts un pasākumi lībiešu valodas popularizēšanai, tai skaitā sociālajos tīklos, populārzinātnisku un informatīvu publikāciju sagatavošana.

Valodas politikas jomā īsteno tiem pētījumiem nepieciešams nodrošināt nepārtrauktību, iespēju robežās novēršot periodus, kad pētniecībai nav pieejams finansējums, savlaicīgi plānojot Valsts pētījumu programmas, un laicīgi informējot zinātniskās institūcijas par plānotajiem ieguldījumiem pētniecībā. Vienlaikus, pētniekiem nepieciešams turpināt virzību uz augstāku zinātnisko izcilību, kā arī veicināt pētījumu un to rezultātu ietekmi sabiedrībā un rīcīpolitikā.

2. apakšmērķis. Latviešu valodas vides paplašināšana un valodas resursu ilgtspēja

Mērķis aptver latviešu valodas prasmes pilnveides un noturības izglītībā aspektus: speciālistu karjeras izaugsmes jautājumus, latviešu valodas apguves un metodikas resursu daudzveidību, valsts valodas prasmes pārbaudes procesa pilnveidi un stratēģisku infrastruktūru izveidi latviešu valodas digitālajai pārnesei, praktiskus risinājumus personām ar redzes vai dzirdes traucējumiem, kā arī kvalitatīvas latviešu valodas apguves iespējas un pieejamība dažādām mērķa grupām – Latvijas iedzīvotājiem un jauniešiem runātājiem, tai skaitā personām, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, trešo valstu pilsoņiem vai ārzemniekiem.

Valsts valodas izglītības politika un no tās izrietoša kvalitatīva latviešu valodas apguve ir svarīgākais politikas instrumentu kopums, kas nodrošina pietiekošas valodas prasmes valodas lietotāju vidū, lai sasniegtu valsts valodas politikas virsmērķi – uzturētu valsts valodas ilgtspēju. Plānojot valsts valodas politiku, svarīgi ir ņemt vērā divas izmaiņas valsts izglītības politikā – pāreju uz kompetencēs balstītu mācīšanas pieeju un pakāpeniska pāreju uz izglītību valsts valodā vispārējā izglītībā. Pasākumi, kuri nodrošinās atbalstu sekmīgai valsts izglītības politikas maiņai, saistīti gan ar atbalstu izglītojamiem, gan skolotājiem.

Latviešu valoda ir valsts valoda Latvijā, un tā ir arī dzimtā valoda pusotram miljonam latviešu. Līdz ar izglītības politikas maiņu un kompetenču pieejas ieviešanu, latviešu valodas mācību priekšmeta apguve vispārīzglītojošās skolās tiek pārskatīta, tādēļ atbalsts skolotājiem ir īpaši svarīgs – konferences, semināri, meistarklases par latviešu valodas mācīšanu, pieredzes apmaiņa ārpus Latvijas. Līdz ar ekonomikas izaugsmi un iespējām atrast piemērotu darbu, Latvijā atgriežas ģimenes, kuru bērni ir skolas vecumā, taču skolotāji nav gatavi strādāt ar skolēniem, kuru latviešu valodas prasme ir pilnveidojama. Ir svarīgi, lai skolas vecuma bērni spētu iekļauties Latvijas izglītības sistēmā un apmeklēt savam vecumam atbilstošu klasi vispārīzglītojošās skolās. Nepilnīgas latviešu valodas zināšanas vai to neesamība tam ir liels šķērslis. Latviešu valodas zināšanas remigrantu bērniem lielā mērā ir atkarīgas no viņu vecāku izpratnes par valodu, valodas apguvi. Ja ģimenē uzskata, ka latviešu valodu, dzīvojot ārpus Latvijas, nav svarīgi mācīt un ar bērnu mājās nerunā, tad, atgriežoties Latvijā, skolas vecuma bērnam ir grūti iejusties Latvijas izglītības sistēmā gan sliktu latviešu valodas zināšanu, gan arī emocionāli psiholoģisku apstākļu dēļ.

Nepieciešamība nodrošināt to, ka mazākumtautību pārstāvji pienācīgi apgūst valsts valodu, un valsts valodas kā mācību valodas nozīme ir uzsvērtā Eiropas Padomes un Eiropas Savienības (ES) izstrādātos programmatiskajos dokumentos. Vairums ES valstu, to skaitā arī Latvija, ir izvēlējušās modeli, kura ietvaros izglītojamie iegūst izglītību valsts valodā, lai veicinātu sabiedrības saliedētību un vienlīdzīgas iespējas darba tirgū. Saskaņā ar grozījumiem

Izglītības likuma 9. panta otrās daļas 2. punktā un 41. panta pirmajā daļā, kas nosaka pakāpenisku pāreju uz izglītības ieguvī valsts valodā, vispārējā vidējā izglītībā pakāpeniski notiek pāreja uz izglītības programmām, kas tiek īstenotas latviešu valodā, vienlaikus saglabājot iespēju izglītības programmās iekļaut mācību priekšmetus, kas saistīti ar mazākumtautības dzimto valodu un identitāti.

Viens no īpaši būtiskiem valodas politikas uzdevumiem ir latviešu valodas saglabāšana diasporā. Emigrācijas līkne pēdējos gados samazinās, bet joprojām tā ir pietiekami augsta. Iespēja saglabāt emigrācijā latviešu valodas prasmi bieži vien var būt pamatā lēmumam atgriezties Latvijā. Latviešu valodas prasmes nodrošināšanai diasporā vairāk uzmanības jāveltī latviešu valodas apguvei jauniešiem un bērniem, īpaši jaunākajā vecuma grupā un tiem, kas dzimuši ārvalstīs. Ņemot vērā, ka grāmatas šobrīd bērni un jaunieši (ne tikai diasporā) lasa mazāk, lielāks akcents liekams uz dažādiem digitālajiem resursiem, rīkiem un iespējām. Papildus mācību materiālu piedāvājumam sekmējama emocionālās un praktiskās saiknes izveidei ar Latviju, liela nozīme ir iespējai diasporas bērniem un jauniešiem uzturēties latviešu valodas vidē (arī Latvijā). Etnodemogrāfija un migrācijas tendences rāda, ka tieši latviešu valodas vides nodrošinājums gan Latvijas iedzīvotājiem, gan arī diasporas pārstāvjiem ir nozīmīgs faktors pilnvērtīgai valodas apguvei un lietojumam. Tas ir būtisks uzdevums valsts valodas politikā, kur nepieciešams sabiedrības un iezīvotāju, īpaši diasporas bērnu vecāku, individuāls atbalsts.

Latviešu valodu dažādu iemeslu dēļ ārvalstu universitātēs izvēlas apgūt studenti, kuri vēlas veidot karjeru saistītu ar baltistiku vai latvistiku, pētījumiem dažādās citās zinātņu nozarēs, kuru veikšanai nepieciešama latviešu valoda. Lai nodrošinātu latviešu valodas vietu pasaules valodu kontekstā, tās zinātnisko izpēti, starptautiskus projektus un pieredzes apmaiņu ar valodniekiem pasaulē, nepieciešams sagatavot augsta līmeņa latviešu valodas speciālistus.

Latvijā pēdējā laikā ir daudz paveikts integrācijas politikas jomā. Vienota, saliedēta sabiedrība ir drošas, izglītotas un attīstīties spējīgas valsts pamats. Latvija ir pārliecināta, ka segregēta izglītības sistēma nekādā mērā neveicina vienlīdzīgas iespējas visiem valsts iedzīvotājiem iegūt augstāko izglītību vai veidot savu karjeru. Lingvistiski segregēta izglītības sistēma nav populārs modelis ne Eiropā, ne pasaulē.

Risinājumi (nepieciešamā rīcība)

Viens no būtiskiem pasākumiem latviešu valodas vides noturībai izglītībā ir latviešu valodas speciālistu sagatavošana. Augsta līmeņa speciālistus plānots sagatavot gan valsts pētījumu programmu, gan citu pētniecības projektu ietvaros Latvijas augstskolās un pētniecības institūcijās. Risinājums ietver gan augstskolu zinātniskās un akadēmiskās kapacitātes stiprināšanu baltu un latviešu filoloģijā, gan jaunu un mūsdienīgu latviešu valodas skolotāju programmu ieviešanu. Talantīgu studentu piesaiste skolotāju programmām veicinās skolotāju profesijas prestiža celšanu, savukārt jaunās, darba vidē balstītās skolotāju programmas sagatavos mūsdienīgus valodu mācīšanas speciālistus, kuri ieguvuši zināšanas, kā mācīt latviešu kā dzimto valodu, latviešu kā otro valodu, latviešu kā svešvalodu vai kā etniskā mantojuma valodu. Tajā pašā laikā ir svarīgi nodrošināt iespēju skolotāju programmas apgūt tālmācībā, lai tajās varētu izglītoties arī, piemēram, diasporas pārstāvji. Joprojām būtiski ir koordinēt un sniegt atbalstu diasporas skolotāju un izglītotāju profesionālās meistarības pilnveidei. Lai veicinātu latviešu valodas lietojuma kvalitāti publiskajā telpā un medijos, svarīgi atbalstīt un rūpēties par latviešu valodas speciālistu, piemēram, valodas redaktoru profesionālo izaugsmi un karjeras stabilitāti.

Sniegt atbalstu latviešu valodas pedagogiem formālajā izglītībā un neformālajā izglītībā, kā arī izglītotājiem diasporā ir otrs svarīgs uzdevums. Mācību metodes un paņēmieni mainās un attīstās, tādēļ būtiski ir iepazīstināt skolotājus ar jaunākajiem atzinumiem nozarē.

Konferences, semināri, viedokļu apmaiņa, pētījumi, meistarklases un radošās nometnes informē un nodrošina nepārtrauktu skolotāju profesionālo pilnveidi, valodu mācīšanas metodiskie materiāli izglīto. Remigrējušo ģimeņu bērniem mentori, skolotāju palīgi, daudzveidīgi latviešu valodas mācību līdzekļi var palīdzēt gan latviešu valodas zināšanas uzturēt, gan pilnveidot atgriežoties. Liela nozīme, kā rāda prakse, ir vecāku informēšanai un izglītošanai par valodas apguvi. Pedagogu, kuri strādā ar remigrējušajiem bērniem, profesionālās kompetences pilnveides kursi, darbam sagatavoti mentori, pieredzes apmaiņa un labās prakses piemēri veicinās remigrantu bērnu veiksmīgu iekļaušanos Latvijas izglītības sistēmā.

Ņemot vērā iepriekš minētās izmaiņas izglītības politikā – pāreja uz kompetencēs balstītu mācīšanas pieeju un pakāpeniska pāreja uz izglītību valsts valodā vispārējā izglītībā, nepieciešami jauna tipa latviešu valodas apguves materiāli. Turklāt aizvien pieprasītāki kļūst latviešu kā svešvalodas apguvei paredzētie mācību līdzekļi dažādiem valodas prasmes līmeņiem, īpaši augstākajam – C līmenim. Jaunie mācību materiāli veidojami tā, lai tie nodrošinātu sistēmisku valodas apguvi un būtu pieejami gan drukātā, gan digitālā veidā. Veidojama jauna latviešu valodas praktiskā gramatika, kas pieejama gan latviešu, gan arī angļu valodā.

Rīcības virzienā noteikti iekļaujami pasākumi, kas saistīti ar augstākās izglītības attīstību un atbalstu augsta līmeņa valodas speciālistu sagatavošanu valodas pārvaldības jautājumu risināšanai. Nākamajā īstenošanas periodā ir jāplāno pasākumi, kuri ir vērsti uz metodikas pilnveidi un pedagogu kompetenču attīstību, sabiedrības līdzdalību kvalitatīva latviešu valodas lietojuma paplašināšanā, diskursos par latviešu valodu uzsverot ne tikai tās simbolisko vērtību, bet runājot arī par latviešu valodas lietojuma vērtību. Komunikācijā par izglītības politiku, svešvalodu apguvi un to izvēles piedāvājumu mērķtiecīgi, precīzi, vienkārši un vizuāli ir jāuzrunā gan skolēni un studenti, gan arī viņu vecāki, skolotāji un mācītāji.

Lai attīstītu daudzveidību latviešu valodas apguves piedāvājumā, respektējot mērķa grupu vajadzības Latvijā un pasaulē, veicami latviešu valodas apguves pētījumi, kas noskaidrotu valodas apguvēja individuālo īpašību, vecuma, dzimtās valodas un citu faktoru ietekmi uz latviešu valodas kā svešvalodas apguvi. Atbalsts latviešu valodas programmām ārvalstu universitātēs, latviešu valodas vasaras kursi ārvalstu studentiem, vasaras kursu (letonistu semināru) rīkošana latviešu valodas docētājiem, citi pasākumi, kas rosina ārvalstu studentu interesi par latviešu valodu, tās zinātnisku izpēti un popularizēšanu ārpus Latvijas.

Aktuāli ir nodrošināt latviešu valodas apguves un prasmes pilnveides pieejamību Latvijā un ārvalstīs. Sniegt finansiālu un administratīvu atbalstu latviešu valodas apguvē visās izglītības pakāpēs un mūžizglītībā, t.sk. remigrantiem formālajā izglītībā un neformālajā izglītībā diasporā, kā arī sistēmisku pieeju latviešu valodas mācību organizēšanā, nodrošinot kvalitatīvu mācību procesu. Plānots palielināt tālmācībā izglītoto diasporas skolēnu skaitu, kā arī attīstīt patstāvīgi sagatavoto skolotāju darbību, kas nodrošinātu daudzveidīgas valodas apguves iespējas, ņemot vērā diasporas ģimeņu atšķirīgās vajadzības un vēlmes.

Valsts valodas prasmes pārbaudes, kas nepieciešamas profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai, Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai Latvijā un ārpus Latvijas, nepārtraukti pilnveidojamas. Ņemot vērā to, ka pretendenti jau pirms ierašanās Latvijā, tai skaitā diasporas pārstāvji, vēlas iegūt valodas prasmes apliecību, izstrādājami digitālā vidē pieejami testi, kas atbilst drošības prasībām. Testu saturs nepārtraukti pilnveidojams.

Nozīmīgs uzdevums ir latviešu valodas attīstība digitālajās tehnoloģijās. Tehnoloģiju laikmets pieprasa valodas digitalizāciju, arvien svarīgāki kļūst daudzveidīgi tekstu korpusi (datorizētai analīzei sagatavoti apjomīgi tekstu kopumi), to publiskošana tīmeklī, pieejamība.

Korpuslingvistika, valodas tehnoloģiju attīstība, dažādu veidu tekstu korpusu papildināšana, uzturēšana, piekļuves nodrošināšana, izmantošana zinātniskos pētījumos, terminu datu bāzu, vārdnīcu izstrāde – tas viss nodrošinās latviešu valodas ilgtspēju, dinamisku attīstību un valodas konkurētspēju gan Latvijas daudzvalodu sabiedrībā, gan pasaules valodu

tirgū. Arvien lielāka nozīme valodas izdzīvošanā un pilnvērtīgā funkcionēšanā būs datorlingvistikas attīstībai. Latviešu valodai jānodrošina pamatprasības un vajadzības, kas garantē valodas lietojumu mūsdienu pasaulē. Aktuālas ir runas atpazīšanas un kvalitatīva mašintulkuma iespējas. Mākslīgā intelekta tehnoloģijas plaši pielietotas virtuālo asistentu izveidē. Datorlingvistikas attīstība, terminoloģijas, tulkojumzinātnes attīstība un jauni, mūsdienīgi digitālajās tehnoloģijās balstīti valodas pētījumi noteiks pilnvērtīgu latviešu valodas funkcionēšanu un ilgtspēju.

3. apakšmērķis. Sabiedrības līdzdalība un atbildība valsts valodas noturībā

Mērķis aptver efektīvus institucionālus risinājumus sabiedrības līdzdalībai latviešu valodas attīstībā, kas ietver atbalsta nodrošināšanu ikviena lingvistiskajai izaugsmei. Latviešu valodas lietojumu ietekmē ne tikai sabiedrības locekļu individuālie priekšstati, bet arī valodu konkurences radītie apstākļi: latviešu valodas lietojuma ekonomiskie priekšnoteikumi nevar būt vienādi ar tādu valodu kā angļu un krievu valoda vērtību, kas abas ir klātesošas Latvijas valodu tirgū. Taču šos valodu konkurences radītos riskus iespējams mazināt apzinātas valodas politikas ceļā. Latvijas skolās būtu jānodrošina iespēja ikvienam kā otro svešvalodu apgūt kādu no Eiropas Savienības oficiālajām valodām. Eiropas valstu kontekstā Latvijā sociolingvistisko un līdz ar to valsts valodas situāciju joprojām ietekmē padomju okupācijas sekas – rusifikācija. Paralēli valsts valodai publiskajā telpā pastāv prasība pēc krievu valodas lietošanas, sākot no visvienkāršākajām ikdienas sarunām pakalpojumu jomā līdz pat pašvaldības un valsts iestāžu komunikācijai. Latvijas Republikas Satversmes un Valsts valodas likuma izpratnē krievu valoda ir svešvaloda, kura nav īpašāka vai privilēģētāka par citām svešvalodām.

Jebkāda latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas un saliedētas sabiedrības pamata pozīciju vājināšana konstitucionāli nav pieļaujama. Atbilstoši valsts valodas situācijas pārmaiņām un sabiedrības vajadzībām veicama nepārtraukta nepieciešamo normatīvo aktu pilnveide, nodrošinot latviešu valodas lietojuma vides paplašināšanu. Savukārt, starptautisko tiesību aktu tulkošana latviešu valodā un Latvijas Republikas tiesību aktu tulkošana ES dalībvalstu valodās, jaunu terminu izstrāde latviešu valodā, elektronisko datu bāzu papildināšana un pieejamība būtiski nepieciešama latviešu valodas kā vienas no Eiropas Savienības oficiālajām valodām statusa nodrošinājumam.

Latviešu valodas situāciju ietekmē arī mūsdienu pasaules globalizācijas tendences un valodu konkurence. Taču mērķtiecīgas valodas politikas īstenošanas rezultātā latviešu valodas konkurētspēja un valsts valodas loma Latvijā ir ne tikai saglabāta, bet arī veiksmīgi paaugstināta. Turpmāk šī situācija uzturama un pilnveidojama, lielāku uzmanību pievēršot latviešu valodas meistarības jautājumiem un lietojumam mūsdienu tehnoloģijās.

Mērķis aptver gan efektīvus institucionālus risinājumus atbalsta nodrošināšanai ikviena lingvistiskajai izaugsmei, gan risinājumus proaktīvas rīcības veidošanai valodas pārvaldībā un komunikācijā ar sabiedrību (mikrolīmenī un makrolīmenī). Mērķis raksturo valodas politikā līdzdalīgu un atbildīgu, latviski runājošu indivīdu kā latviešu valodas ilgtspējas un noturības faktoru. Sabiedrība novērtē katra centienus apgūt un lietot latviešu valodu. Latviešu valoda ir nozīmīga daļa no viņu identitātes jeb latvietības. Valsts valodas ilgtspēja ir balstīta lingvistiski izglītota, līdzdalīga un Latvijas valstij lojāla indivīda izaugsmē. Līdzdalības nodrošināšana valsts valodas politikas īstenošanā un attīstībā tiek vērtēta kā sarežģītākā, visgrūtāk mērāmā un vienlaikus arī visnozīmīgākā valsts valodas politikas daļa, jo visciešāk saistīta ar valsts valodas kā vērtības nostiprināšanu un uz latviešu valodu orientētas lingvistiskās attieksmes veidošanu sabiedrībā, kas ir valodas dinamiskas attīstības priekšnoteikums.³⁰

³⁰ *Valsts valodas politikas attīstības 2015.–2017. gadā novērtējums*, IZM. Rīga, Latvija, 2018. gada aprīlis.

Risinājumi (nepieciešamā rīcība)

Mērķtiecīgi iesaistot sabiedrību valodas politikas īstenošanā, veidojas pozitīva lingvistiskā attieksme. Tas panākams, īstenojot vairākus publiskus pasākumus, kuru popularitāte sevi pierādījusi – vietvārdu dienas Latvijas pagastos, daudzveidīgi skolēnu radošo darbu konkursi, Starptautiskā Dzimtās valodas diena, Eiropas Valodu diena, latviešu valodas diktāts, diskusiju cikli par dažādiem valodas jautājumiem, radio raidījumi, reklāmkampaņas sociālajos tīklos un plašsaziņas līdzekļos ar mērķi sabiedrību rosināt lietot latviešu valodu un rūpēties par valodas kvalitāti, radošumu un skaistumu. Svarīgi ir apzināties, ka vajadzīgi pasākumi un diskusijas, kuras veido un rosina jaunieši sociālajos tīklos un vebināros.

Sevišķi svarīga ir 15. oktobra, Valsts valodas dienas, svinēšanas tradīcijas sākšana un uzturēšana.³¹ Šīs dienas atzīmēšanai jānorit gan ar aktīvu valsts un pašvaldību institūciju, gan izglītības iestāžu palīdzību un iesaistīšanos. Valsts valodas dienā jādod iespējas valsts valodas jautājumus izvērstāk iztirzāt plašsaziņas līdzekļos, valodas lietpratēju viedoklim pievēršot plašāku sabiedrības uzmanību. Latvijas sabiedriskiem medijiem jāsekmē valsts valodas prestižs, ikdienā piedāvājot izglītojošu saturu par latviešu valodas praksi un valsts valodas lomu.

Lai veicinātu latviešu valodas lietpratību, atbilstoši sabiedrības vajadzībām nodrošināma valodas konsultāciju pieejamība, kā arī populārzinātnisku, skaidrojošu izdevumu par latviešu valodas prakses jautājumiem izstrāde. Latviešu valoda radoši attīstāma un izkopjama ar literatūras un mākslas līdzekļiem, atbalstot valsts nozīmes pasākumus – literatūras festivālu „Prozas lasījumi” un “Dzejas dienas”, Literatūras gada balvas un Starptautiskā Jāņa Baltvilka balvas bērnu literatūrā norisi. Bērnu un jauniešu izglītošana un pozitīvas lingvistiskās attieksmes veidošana uzskatāma par īpaši svarīgu uzdevumu.

Latviešu valoda ir viens no sabiedrību vienojošiem elementiem, kas nodrošina Satversmē balstītu demokrātisko vērtību nostiprināšanos Latvijas valsts līdzsvarotai attīstībai.³² Lai pārvarētu padomju okupācijas radītās rusifikācijas sekas, ir nepieciešami rīcībpolitikas pasākumi, kas efektīvi vērsas pret pārkāpumiem darba tirgū vai publiskajā sfērā, ja nepamatoti tiek prasīta krievu valodas prasme. Atbildīgās institūcijas var īstenot konkrētus pasākumus un rīcības modeļus lingvistiskās diskriminācijas novēršanai, kuri var ietvert papildu normatīvo aktu izstrādi, piemēram, paredzot iespēju darba devējam nodrošināt tulka pakalpojumus (it īpaši sociālo pakalpojumu un veselības aprūpes nozarē) saziņai ar klientiem.

Valoda nav tikai saziņas vai informācijas līdzeklis, tā ir kultūrmantojuma sastāvdaļa, nacionālās literatūras izteiksmes līdzeklis, tilts starp paaudzēm, nacionālās identitātes un specifikas nesēja. Latviešu valoda ir mūsu nacionālās identitātes pamatiezīme.³³ Uzskati par to, kas veido identitāti un piederību Latvijas valstij, iedzīvotāju vidū atšķiras. Piemēram, Latgalē uzskata, ka sava identitāte ir katrai etniskajai grupai, kas te dzīvo – poļiem, krievi, ukraiņiem, ebrejiem un citiem. Iedzīvotāji lepojas ar daudzveidīgām identitātēm. Pēdējā laikā aizvien vairāk tiek runāts par papildinošajiem faktoriem identitātei. Māju un piederības sajūtu valstij nostiprina arī savu sakņu apzināšanās – lībiešu, suitu vai sēliskās identitātes atklāšana savos radurakstos. Tas parāda, ka šobrīd Latvijā dzīvojošo saknes ir daudzveidīgas un dziļas, tādēļ atbalsts Latvijas pirmiedzīvotāju lībiešu valodas lietojuma vides vitalizācijai, valodas izpētei un attīstībai, kā arī sabiedrību informējoši pasākumi par latgaliešu, sēļu, suitu tradīcijām, rakstu pieminekļiem, izloksnēm ir svarīgs uzdevums.³⁴

³¹ 1998. gada 15. oktobrī Latvijas Republikas Saeima Satversmes 4. pantā nostiprināja latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu Latvijas Republikā.

³² *Valsts valodas politikas attīstības 2015.–2017. gadā novērtējums*, IZM. Rīga, Latvija, 2018. gada aprīlis.

³³ Baltiņš, Druviete 2017 – Baltiņš Māris, Druviete, Ina. *Ceļavējs cilvēku ciltij. Valoda sabiedrībā*. LVA, 2017.

³⁴ *Kopsavilkuma dokuments par saliedētas sabiedrības diskusijām Latvijas reģionos (10.-17. februāris, 2020. Aizkraukle, Daugavpils, Liepāja, Rīga, Valmiera)*, Latvijas Pilsoniskā Alianse, Kultūras ministrija, British Council. Rīga, 2020.

Lokālpatriotisms, pozitīva lingvistiskā attieksme palīdz popularizēt valsts valodas attīstību un sekmēt sabiedrības līdzdalību valsts valodas politikas īstenošanā, rosina lietot latviešu valodu un rūpēties par valodas kultūru, pilsoniski līdzdarboties, piemēram, vietvārdu vākšanas talkā, tādējādi brīvprātīgi piedaloties valodas izpētē un sniedzot sabiedrisku labumu visiem latviešu valodas lietotājiem, kā arī piedaloties akcijās, kuru mērķis ir godināt tos, kas ciena latviešu valodu un rūpējas par tās vidi. Sabiedrības līdzdarbošanās valsts valodas lomas stiprināšanā un pozitīva lingvistiskā attieksme veicināma, arī informējot valsts valodas lietotājus par tiesībām, kas viņiem pienākas atbilstoši Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem.

IV. Politikas rezultāti un rezultatīvie rādītāji

1. Politikas rezultāts: Pieaugusi zinātniskā izcilība un ilgtspēja latviešu valodas un lībiešu valodas pētniecībā					
Rezultatīvais rādītājs		Datu avots	Bāzes gada vērtība	2024. gads	2027. gads
1.1.	Jaunu pētnieku grupu izveide latviešu valodniecībai būtiskās nozarēs (projektu skaits valsts pētījumu programmā) (bāzes gads – 2020)	IZM	1	3	4
1.2.	Nodrošināta nozares terminu glosāriju izstrāde un publicēšana promocijas darbos, kurus izstrādā doktorantūras skolās (%) (bāzes gads – 2020)	IZM	0	80	100
	LZA TK un VVC resursi ievadīti LNTP (%) (bāzes gads – 2019)	VVC	25	60	100
1.3.	Pieejams digitāls rīks latgaliešu rakstu valodas apguvei, papildināts latgaliešu rakstu valodas korpuss un izveidots mutvārdu tekstu korpuss (skaits) (bāzes gads – 2020)	IZM	1	2	3
1.4.	Izstrādāta un īstenota programma latviešu zīmju valodas apguves kursiem un skolotāju profesionālās pilnveides kursiem (īstenoto programmu, t.sk. tālmācībā, skaits) (bāzes gads – 2020)	IZM	0	2	2
1.5.	Lībiešu valodas apguves pēctecības nodrošināšana (lībiešu valodas apguvēju/sagatavoto pasniedzēju skaits) (bāzes gads – 2020)	IZM	40/0	66/1	98/3
2. Politikas rezultāts: Latviešu valodas apguves un pilnveides iespēju daudzveidība					
Rezultatīvais rādītājs		Datu avots	Bāzes gada vērtība	2024. gads	2027. gads
2.1.	Izstrādātas jaunas filoloģijas studiju un starpnozaru studiju, t.sk. profesionālās pilnveides, programmas (skaits) (bāzes gads – 2020)	IZM	1	3	7
2.2.	Pieejami latviešu valodas apguves digitālie rīki akadēmiskās latviešu valodas prasmes pilnveidei (skaits) (bāzes gads – 2020)	IZM	1	1	0
2.3.	Paplašinātas latviešu valodas apguves iespējas dažādām mērķa grupām (vietnes	LVA	1,5	2,2	3,0

	“Māci un mācies” apmeklējumu skaits miljonos) (bāzes gads – 2020)				
2.4.	Latviešu valodas resursu pieejamība pētniekiem un komersantiem Nacionālajā tekstu korpusā un Nacionālajā runas korpusā (%) (bāzes gads – 2020)	LU MII	10	65	100
2.5.	Pieaugušo iedzīvotāju īpatsvars, kuri prot latviešu valodu un kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda (25–64 g. v.) (%) (bāzes gads – 2016)	CSP	81,5	82,5	84
2.6.	Latviešu valodas prasmi apliecinājušo ārzemnieku īpatsvars valsts valodas prasmes pārbaudē (%) (bāzes gads – 2019)	VISC	39	40	43
2.7.	Personu, kuras valsts valodas prasmes pārbaudē uzrāda augstāku valsts valodas prasmes līmeni salīdzinājumā ar iepriekšējo novērtējumu, īpatsvars (%) (bāzes gads – 2019)	VISC	3,55	4	4,3
3. Politikas rezultāts: Latviešu valodas lietojuma vides paplašināšanās					
Rezultatīvais rādītājs		Datu avots	Bāzes gada vērtība	2024. gads	2027. gads
3.1.	Sabiedrībai sniegtas mutvārdu, elektroniskas un klātienē konsultācijas, t.sk. latgaliešu rakstu valodas un lībiešu valodas jautājumos (skaits) (bāzes gads – 2020)	LVA	15 000	17 000	20 000
3.2.	15 gadus vecu skolēnu īpatsvars ar augstiem/zemiem mācību sasniegumiem lasīšanā (%) (bāzes gads – 2018)	OECD (PISA)	4,8/22,4	6/20	8/18
	Palielinājusies Latvijas skolu iesaiste lasīšanas veicināšanas programmā “Bērnu un jauniešu žūrija” (skolu skaits) (bāzes gads – 2020)	IZM, LNB	192	210	230
3.3.	Pieejami informatīvi izglītojoši videomateriāli par latviešu valodas attīstību un valsts valodas funkcionēšanu (skaits) (bāzes gads – 2020)	LVA	0	3	0
3.4.	Izveidota digitāla platforma “Latvijas pagastu izlokšņu karte” – elektroniska izlokšņu datubāze (skaits) (bāzes gads – 2020)	LU LaVI	0	0	1
3.5.	Diasporas skolās iesaistījušies bērni (īpatsvars, kuri apmeklē latviešu skolu) (%) (bāzes gads – 2019)	LU SFI, LVA	12	13	14
3.6.	Latvieši, kuri publiskajā vidē izmanto latviešu vai galvenokārt latviešu valodu (%) (bāzes gads – 2019)	LVA	92	92	93
3.7.	Cittautieši, kuri publiskajā vidē izmanto latviešu vai galvenokārt latviešu valodu (%) (bāzes gads – 2019)	LVA	39	40	43
3.8.	Īstenots ikgadējs projektu konkurss latviešu valodas prestiža celšanai un jauniešu līdziesaistei kvalitatīvas vides	LVA	0	1	1

veidošanā publiskajā telpā un sociālajos medijos (konkursu skaits) (bāzes gads – 2020)				
--	--	--	--	--

Informācija par pamatnostādņu politikas mērķu sasaisti ar nacionālā līmeņa valsts politikas plānošanas dokumentiem

Pamatnostādņu sasniegšanai izvirzītie mērķi izstrādāti atbilstoši Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2021.–2027.gadam (apstiprināts Saeimā 2020. gada 2. jūlijā) prioritātes “Vienota, droša un atvērta sabiedrība” rīcības virziena „Saliedētība” definētajiem mērķiem: [394] Iedzīvotāji vairāk lieto latviešu valodu, gūst izpratni par sabiedrību demokrātiskā Latvijas informatīvajā telpā un vērtē informācijas kvalitāti. Tādējādi palielinās gatavība sniegt atbalstu līdzilvēkiem un vairojas sabiedriskais labums. [397] Viens no galvenajiem riskiem saliedētībai ir manipulācijas risks: ļaujoties stereotipu varai, nav tālu līdz diskriminācijai. Plašsaziņas līdzekļi, politiskā retorika atsevišķās valstīs var radīt plaisas sabiedrībā. Tāpēc ir stiprināma informatīvā telpa, novēršama dezinformācija un uzlabojama medijpratība, līdzdarbība politikas veidošanā, komunikācijas prasmes starp dažādām grupām un kultūrām. Informatīvajā telpā, tostarp medijos, radītais saturs palīdz noturēt demokrātiju un nostiprināt pilsoniskās vērtības. Arī kvalitatīva mediju satura pieejamība valsts valodā, pietiekama un kvalitatīva informācija par sabiedrībā notiekošo stiprina mūs kā sabiedrību un demokrātisku valsti. [398] Viens no saliedētas sabiedrības pamatiem ir plaša latviešu valodas lietošana. Saliedēta sabiedrība aktīvi piedāvā valodas apguves un prasmju pilnveides iespējas tiem, kas to vēlas, un valodas pratēji brīvprātīgi un aktīvi atbalsta valodas apguvējus, atbalstošā veidā sarunājoties ar tiem latviski. Tāpat jāstiprina latviešu valodas dinamiska bagātināšana visās jomās.

Pamatnostādņu sasniegšanai noteiktie uzdevumi ir saistīti ar šādiem NAP2027 uzdevumiem: [406] Nacionālās identitātes apziņas stiprināšana dažādām iedzīvotāju grupām, atbalstot saliedējošu pasākumu īstenošanu kultūras, valodas, teritoriālās, vēsturiskās atmiņas, politiskās un kopīgās ekonomikas dimensijās; [409] Latviešu valodas lietojuma palielināšana ikdienas saziņā, tostarp digitālajā un sabiedrisko mediju vidē, paplašinot valodas apguves pieejamību un uzlabojot kvalitāti.

Minēto NAP2027 uzdevumu īstenošanai pamatnostādnēs plānotās aktivitātes veicinās latviešu valodas attīstību, latviešu valodas vides paplašināšanu un valodas resursu ilgtspēju. Savukārt “Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnēs 2021.–2027. gadam” tiks iekļauti nepieciešamie risinājumi, lai nostiprinātu latviešu valodu kā līdzdalības valodu ikdienas saziņā, lai nodrošinātu gan latviešu valodas apguves sistēmu, gan atbalstošu un motivējošu vidi valsts valodas lietošanai, respektīvi, stiprinātu latviešu valodas prasmes integratīvo lomu.

Pamatnostādņu plānotie uzdevumi un pasākumi sniegs ieguldījumu Latvija 2030 mērķa “Saglabāt un attīstīt Latvijas kultūras kapitālu un veicināt piederības izjūtu Latvijas kultūras telpai, attīstot sabiedrības radošumā balstītu konkurētspējīgu nacionālo identitāti un veidojot Latvijā kvalitatīvu kultūrvidi” sasniegšanā un tā prioritātes “Kultūras telpas saglabāšana, mijiedarbība un bagātināšana” īstenošanā prioritārajā rīcības virzienā “Piederības izjūtas Latvijas kultūras telpai stiprināšana”, kurā akcentēta latviešu valodas saglabāšana un valodu daudzveidības potenciāla izmantošana: “Modernas, daudzpusīgi lietotas latviešu valodas attīstība ir Latvijas valsts atbildība Eiropas un pasaules kultūras daudzveidības un mantojuma saglabāšanas kontekstā. Latvijas kultūras telpa ir īpaša ar valodu, rakstību un pat alfabētu daudzveidību. Saglabājot un attīstot latviešu valodas un citu valodu līdzāspastāvēšanu, valodu daudzveidība jāizmanto kā valsts attīstības resurss. Valodu semantiskā savietojamība un tulkojamība ir pamats daudzpusīgam digitālo tehnoloģiju pielietojumam. Tādējādi, izmantojot Latvijas dabiskās priekšrocības – valodu, kultūru un reģionālās dažādības līdzāspastāvēšanu,

Rīgā būtu iespējams izveidot globālu valodas kognitīvo tehnoloģiju attīstības un izpētes centru.”

Pamatnostādņu sasniegšanai noteiktie uzdevumi ir saistīti arī ar šādiem citu nozaru plānošanas dokumentiem: “Izglītības attīstības pamatnostādnēm 2021. – 2027. gadam” (valodas prasmju ilgtspējas aspektā); „Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam” (valodas, piederības un integrācijas jautājumu aspektā), “Plānu darbam ar diasporu 2021.–2023. gadam” (latviskās identitātes un piederības sajūtas Latvijai stiprināšanas, latviešu valodas saglabāšanas ārpus Latvijas un remigrācijas atbalsta aspektā); ar „Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam” (veidojot valsts pētījumu programmu valsts valodas jomas stratēģiskai attīstībai, veicinot datos un zinātniski pamatotos pierādījumos balstītas valsts valodas politikas veidošanu; nodrošinot zinātnes komunikāciju valodas pētniecības popularizēšanai un prestiža paaugstināšanai, sabiedrības izpratnes veidošanai gan nacionālā, gan starptautiskā mērogā, sekmējot amatierzinātnes iniciatīvas plašākas sabiedrības iesaistei valodas pētniecības procesos (t.sk. pētniecības datu radīšanā un izmantošanā) un sabiedrības intereses par valodas zinātne attīstībai); ar “Digitālās transformācijas pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam” (saistībā ar mašintulkošanas un valodas tehnoloģiju attīstību un kultūras mantojuma saglabāšanu un attīstību digitālajā vidē).

V. Valsts valodas politikas rīcības virzieni un uzdevumi

Nr. p. k.	Uzdevums	Izpildes termiņš (gads)	Atbildīgā institūcija	Līdzatbildīgās institūcijas	Sasaiste ar politikas rezultātu un rezultatīvo rādītāju
1. Rīcības virziens ATTĪSTĪBA un DROŠUMSPĒJA					
1.1.	Nodrošināt zinātniskos un praktiskos resursus latviešu valodas izpētes ilgtspējai.	2021-2027	IZM	LVA, LU LaVI, LU MII, VVC, LVEK, LZA TK, augstskolas, LU LI	1.1. 1.2. 2.4.
1.2.	Attīstīt akadēmisko latviešu valodu, latviešu terminoloģiju un terminradi kā zinātniskās darbības daļu.	2021-2027	IZM	KM (LKA, LMA, JVLMA), TM, VVC, KISC, LZA TK, LiepU, LNB, LU, RTA, RTU, VeA	1.1. 1.2.
1.3.	Attīstīt un nostiprināt latgaliešu rakstu valodu.	2021-2027	IZM	TM, VVC, LU LaVI, LU MII, RTA, NVO	1.1. 1.3.
1.4.	Paplašināt latviešu valodas lietojuma vidi Braila rakstā, zīmju un vieglajā valodā.	2021-2027	IZM, LM	KM, LiepU, LNS, LU (HZF), LNerB, VISC	1.4.
1.5.	Veicināt lībiešu valodas vitalitāti.	2021-2027	IZM	LU LI, NVO	1.1. 1.5.
2. Rīcības virziens RESURSI un ILGTSPĒJA					
2.1.	Atbalstīt latviešu valodas speciālistu karjeras izaugsmi.	2021-2027	IZM	KM, NEPLP, LVA, VISC, augstskolas	2.1.
2.2.	Nodrošināt latviešu valodas apguves un metodikas resursu daudzveidību.	2021-2027	IZM	LVA, VISC, augstskolas, NVO	2.2. 2.5. 2.6. 2.7. 3.3. 3.5.

					3.6. 3.7.
2.3.	Paplašināt latviešu valodas apguves iespējas dažādām mērķa grupām un pilnveidot prasmju vērtēšanu.	2021-2027	IZM	KM, IeM, LM, NVA, SIF, LVA, VISC, augstskolas	2.3. 2.5. 2.6. 2.7. 3.3. 3.5. 3.6. 3.7.
2.4.	Veidot stratēģisko infrastruktūru latviešu valodas digitalizācijai.	2021-2027	IZM	LVA, KISC, LU MII, LU LaVI, VVC, LZA TK, LNB, KM, augstskolas	2.4.
3. Rīcības virziens SABIEDRĪBAS LĪDZDALĪBA un ATBILDĪBA					
3.1.	Nodrošināt iespēju ikvienam pilnveidot latviešu valodas prasmi.	2021-2027	IZM	LVA, LU MII, LU LaVI, VVC, TM, NVO, LU LI	1.3. 1.5. 2.5. 2.6. 2.7. 3.1. 3.7.
3.2.	Radoši attīstīt un izkopt latviešu valodu ar literatūras un mākslas līdzekļiem.	2021-2027	IZM	KM, LNB, LVA, augstskolas	3.2.
3.3.	Uzturēt institūciju līdzdalību un attīstīt sadarbību valsts valodas jomas pārvaldībā.	2021-2027	TM, IZM, KM, IeM, LM, AiM	VVC, LVA, LĢIA, LVEK, LZA TK, LU LaVI, augstskolas, LNS, LNerB, VISC, VDI	3.1. 3.2. 3.3.
3.4.	Saglabāt un attīstīt Latvijas lingvistiskās vides reģionālo savdabību.	2021-2027	IZM	KM, LVA, VVC, LU LaVI, LU MII, LU LI, NVO, augstskolas	1.1. 3.4.
3.5.	Veidot mērķtiecīgu saziņu ar sabiedrību par valodas lietojuma jautājumiem, iesaistīt jauniešus lingvistiskās vides veidošanā un latviešu valodas prestiža stiprināšanā.	2021-2027	IZM	LVA, TM, VVC, KM, LU LI, NVO, augstskolas, sabiedriskie mediji	2.5. 2.6. 2.7. 3.5. 3.6. 3.7. 3.8.

Izglītības un zinātnes ministre

A. Muižniece